

Året som kommer.

Katastrofen i Asien kastar sin skugga över 2005.

Det vi tidigare tyckte var stora frågor har plötsligt blivit mindre viktigt. Ändå presenterar vi DN.2005 med något av det vi tror hamnar i fokus i år.

DN. 2005

ETT FÖRSÖK ATT SE FRAMÅT

KATASTROFEN I ASIEN överskuggar det mesta som sker 2005. Bilderna och vittnesmålen har dag för dag ökat begripligheten om vad som hände och samtidigt ökat smärtan hos alla oss som inte var där. Först kom de som klarade sig helskinnade åter till Sverige. Därefter kom de skadade i ambulansplan. I onsdags morse kom de första kistorna med döda tillbaka. Och hela tiden växer saknaden efter de människor som inte återfunnits. Christina Kellberg och Åsa Sjöström (foto) berättar i denna 2005-bilaga om paradiset som blev förbytt till ett helvete.

Även om mycket av vad som händer 2005 kommer att förminskas av vad som skett i Asien har vi försökt oss på att sammanfatta vilka andra frågor som kan bli viktiga det kommande året.

Trots att det rasar ett krig i Irak verkar det som om det blir grannlandet och ärkefienden Iran som hamnar i fokus 2005. Dagens Nyheters Mellanösternkorrespondent Per Jönsson och Örjan Björkdahl (foto) for till Iran för att ta reda på varför president George W Bush kallar landet för ”ondskans axelmakt”.

Vårt eget grannland Norge blir också intressant i år. Mats Carlbom och Jonas Lindkvist (foto) berättar om att det nu är 100 år sedan unionen mellan våra länder upplöstes och om hur grannsämjan blivit ett föredöme i hela världen för hur nationer kan samarbeta i stället för att försöka ha ihjäl varandra.

”Formaldemokrati” kanske blir ett begrepp 2005 då ett sextiotal nationer håller mer eller mindre demokratiska val. Anders Isaksson frågar sig om det är maktelitens behov av legitimitet eller folkets krav på inflytande som gör 2005 till ett rekordår i fråga om val.

I denna genomgång konstaterar vi också att de klassiska sju dödssynderna börjar tappa i värde och nu närmast blivit dygder. Vadå ”girig” och vadå ”lättja”? Vem vill inte ha en sjukt hög lön och en extremt lång semester? Jane Magnusson berättar om vilka dödssynder som gäller för år 2005.

Och sakta, sakta börjar så ”jättepuppen Orvar” lossna 2005 då de första 40-talisterna fyller 65 år, tackar för sig och går i pension. Det var Ludvig Rasmusson som satte etiketten på rekordgenerationen för 20 år sedan. I dag sticker han ut hakan igen och berättar om hur framtiden ser ut för den generation som tagit allt för givet.

CLAS BARKMAN
redaktör för DN.2005
clas.barkman@dn.se

Innehåll

Dödssynder i vår tid	3
Från paradiset till världskatastrof	4
Recept för den svenska välfärden	6
Hundra år sedan den svensk-norska unionsupplösningen	8
Iran på väg in i kärnvapenklubben	10
”Proppen Orvar” går i pension 2005	14
AIK, drömmar och mardrömmar	16
Kina slukar resurser	18
Rökfritt på krogen, vad kommer i stället?	20
Hiphoppens återkomst	22
Valens betydelse för demokratin	24
Muck och förväntningar	26

”Ondskans axelmakt” kallas Iran av USA:s president George W Bush. I Irans huvudstad Teheran besvaras detta med antiamerikanska väggmålningar. Sidan 10

År 2005 är det 100 år sedan unionen mellan Sverige och Norge upplöstes och en av de fredligaste regionerna i världen var född. Sidan 6

Martina på kvinnofängelset Hinseberg är en av de 10 000 interner i Sverige som muckar 2005. Ett nytt liv är vad hon hoppas på. Sidan 26

Värsta synden

Kompassnålen snurrar. De gamla dödssynderna är omoderna och tycks förbytta till dygder. I dag är det OK att vara girig. Vem vill inte ha en sjukt hög lön och semester hela året? Jane Magnusson pekar på vad som är dödssynd år 2005.

text Jane Magnusson
illustration Anne-Li Karlsson

VAD ÄR DET VÄRSTA någon kan säga om dig? Inte generellt, utan om just dig. Om du är bjuden på middag och anländer sent och obemärkt och hinner stå utanför matsalen tillräckligt länge för att höra dina vänner tala om dig, vad är det mest fruktansvärda du kan tänka dig att höra? Att du har hybris och är arrogant? Att du slösar och lever i överflöd? Du är slö och slarvig? Att du inte kan handskas med dina begär? Att du är missunnsam och snål? Att du är kolerisk och oberoende? Att du är en tjuv?

Kanske finns adjektivet du är mest skräckslagen att förknippas med inte bland de uppräknade. De klassiska dödssynderna är kanske inte så farliga: Högmod, lättja, lust, avund, vrede och girighet har förvandlats till dygder. Vem vill inte ha en sjukt hög lön, evig semester, bling-bling runt alla extremiteter och evig ungdom, och vem blir inte förbannad av att höra att de inte har rätt till allt det där. För att hitta de nya dödssynderna måste vi åter till den där middagsbjudningen du står och tjuvlyssnar på.

Utöver din tomma stol finns följande runt bordet: Något syskon, din partner, två barn- domsvänner, en ny och färskare bekant och några från jobbet. En grupp som känner dig väl och får lov att prata om dig som vänner gör om vänner som inte är där. Fördelar varvas med nackdelar. Ibland blir man trött på sina nära och kära och det måste ventileras och du hör dina vänner älta ditt sätt.

De klagar på att de är hungriga och säger att detta är typiskt. Du är alltid sen. Sedan faller ytterligare några falska anklagelser

som faktiskt inte gör något. Du drabbas inte av att höra det som inte är sant. Dessutom tycker du inte att punktlighet är en dygd. Av snacket blir du endast sårad över att ingen oroar sig för dig. Något kan ju ha hänt. Du kan ju ha blivit överkörd eller anlänt och fastnat i hallen där du berikats med nöjet att få höra allt om dig själv, därtill från ytterst initierade källor.

Så plötsligt händer det: Någon säger det förbjudna. Anklagar dig för det värsta du kan tänka dig. Det allra sista du trott att folk skulle säga om dig. Den skavank du brukar klaga på hos andra och gör allt för att dölja. Egenkapen som är en dödssynd eftersom du vet att du är skyldig. Bristen du har som du trodde ingen kände till.

– **JANE ÄR SÅ DUM I HUVUDET** att hon säkert klivit på fel buss.

Att vara obegåvad är inte en dödssynd för alla. Själv tycker jag att många verkar njuta av att vara dumma i huvudet. De stoltserar med det i riksdagen, på nyheterna, i böcker och i tv framför allt. Stod så dumma människor i den där hallen och lyssnade på den där konversationen skulle de säkert tappa andan och livslusten om de fick höra att de var feta, stornästa, fattiga, illaluktande, lösaktiga, veka, fega, fördömande. Obetydliga småfel i jämförelse med enfald som inte på något sätt går att skaka av sig.

Nu är första stenen kastad och helvetet bryter loss runt det där bordet. Jane är korkad, pantad, blåst, dum, trög, körd, bombad, kretin, dåre, hon har pannben hela vägen, är

inte den vassaste kniven i lådan, hissen går inte hela vägen upp, lampan lyser men ingen är hemma, hon har inga studieskulder i alla fall, är bränd, långsam, "not playing with a full deck" och "a couple of cans short of a six-pack".

Uttrycken känner jag väl igen. Det är i själva verket jag som har lärt upp middagsgästerna i synonymerna för idioti. Märkligt nog är min egen största dödssynd den jag allra helst anklagar andra för. Knepet är att idiotförklara någon innan de lyckas idiotförklara en själv. Genom att omringa mig med smarta människor och avfärda alla andra som troglodyter framstår jag själv som en stor tänkare med ett utvecklat intellekt och höga krav på omgivningen.

Trodde jag, eftersom jag är dum i huvudet.

DET ÄR MÄRKLIGT att det i det supersekulariserade Sverige fortfarande talas om döds- synderna. Andra värden som proklamerats som viktiga i samma skrift är det ingen som bryr sig om. Kvinnor tiger inte i församlingen, den andra kinden vi skall vända till är bortlyft, söndag jobbar vi extra, herre jävlar. Skall dödssynderna uppdateras måste de sju reduceras till en dödssynd som varierar från individ till individ. Ingen vill väl identifieras med någon annan i massan.

Ändå har vi alla en sak gemensamt: Hos var och en av oss finns en sida vi hela tiden försöker dölja. Vi gömmer den bakom minitertitlar och facklig verksamhet, vi tar oss in i pingstkyrkan för att gömma vår ofullkomlighet, vi skyller på andra och täcker över det hela med att ta ordentligt betalt.

Hamartia är det ohjälpliga karaktärsfel som till sist bringar hjälten på fall. I bågskytte är det en term inte för hur bra man träffar utan för hur stilfullt man missar. En gång räknades defekten som en tillgång, något att ständigt brottas med. I dag skall det bara döljas. Den enda dödssynd vi egentligen kan tala om är att inte vara klok nog att dölja sin stora brist. Dödssynden är att bli påkommen, i mitt fall att vara så dum i huvudet att jag blottar det.

JANE MAGNUSSON
är frilansjournalist
fokus@dn.se

ANNE-LI KARLSSON
är illustratör
fokus@dn.se

Bibelns sju dödssynder enligt Nationalencyklopedin:

Dödssynd, en synd som leder till den eviga döden. Med anknytning till bland annat 1 Joh. 5:16-17 indelar romersk-katolsk teologi människans synd mot Gud i dödssynder (peccata mortalia) och förlåtliga synder (peccata venialia). De senare kan förlätas utan kyrklig botgöring, de förra måste försonas genom ånger, bikt, avlösning och gottgörelse (jfr bot).

Dödssynderna, eller med en bättre term huvudsynderna, är enligt skolastiken sju:

- högmod (superbia)
- girighet (avaritia)
- vällust (luxuria)
- avund (invidia)
- frosseri (gula)
- vrede (ira)
- likgiltighet (acedia)

Det var en gång

text **Christina Kellberg**foto **Åsa Sjöström**

Det tog oss bara ett halvt dygn att nå paradiset. Det hette Khao Lak och låg norr om Phuket. Vackrare än så kunde livet inte vara.

För drygt en månad sedan var jag där, och när människor har frågat hur det var så har jag sagt:

”Det var som en saga.”

Förälskelsen var snabb och omedelbar. Oemotståndlig.

Den saftiga, svällande grönskan. De svalkande pulserande regnen på eftermiddagarna.

Det dröjande tempot. Människors lugn, som var som olja på kroppen.

Nationalparken Khao Lak attraherade turisterna som blommorna lockar bina. På ena sidan vägen låg havet, på den andra regnskogen och djungeln.

Bungalowerna hukade i grönskan, under palmerna. Gjorde inte våld på naturen, tog inte över.

Om vi tidigt gick ner till havet kunde vi se krabbornas mödor i den släta sanden. För att bygga sina gömslen hade de spräckt sandkulor runt, runt och dessa bildade sinnrika mönster.

I den långgrunda lagunen guppade en långsmal, thailändsk båt, morgon efter morgon, och väntade på kunder. I fören på båten hade skepparen målat: ”TAXI”

I sina lådor under sittbräderna hade han ”allt”, kalla drycker, vattenmelon i skivor, cyklopögon och snorklar. Han visste var korallerna och de vackra fiskarna fanns, de gula, röda, blå och randiga, och han tog oss dit.

Ungefär mitt på stranden, som var ett par mil lång, skar vattnet en fåra och förenade sig med en liten flod längre upp. När tidvattnet höjde nivån blev man tvungen att simma den lilla sträckan på tjugo meter eller bli lotsad per flotte. En thailändsk familj hade satt ihop några frigolitblock med rep, och en dotter med starka armmuskler drog för en nått summa över turister som inte ville blöta ner sig. Modern satt vid kanten och rensade elledningar på koppartråd.

Ett uppfinningsrikt familjeföretag i det lilla formatet.

Längre upp utmed stranden låg Mai's Quiet Zone, några enkla bungalower på pålar. Jag tänkte, att om jag någon gång vill hitta inre frid, då skulle jag hyra här några veckor. Då skulle jag vila som den unga kvinnan gjorde. Hon låg i en hängmatta nedanför bungalowen, borrade ena stortån i sanden och hade en tjock bok i händerna.

Innan det blev kväll brukade vi ta en *tuk-tuk*, den thailändska lilla flakbilen, in till samhället i Khao Lak, en by som stampats fram ur marken av turismen. Där fanns små restauranger, affärer, optiker, skräddare.

Hos skräddare Bauman lät jag sy upp en dräkt i en vacker gråblå färg, samma färg som himlen hade en kväll när ett jättelikt åskväder drog fram långt borta över havet. Det var underhållning och dramatik, naturkrafter på avstånd och vi fotograferade för albumet.

Den kvällen ledsagade oss inga eldflugor hem och tidvattnets flod var högre än den brukade vara.

Ett par dagar efter katastrofen ser vi ”vårt” hotell på tv. En amatörvideo visar hur vattenmassorna dånar in över frukostrestaurangen. I receptionen börjar de blå fåtöljerna flyta runt. Den kvinnliga personalen skriker och kastas runt i vattenmassorna. De försöker simma. Deras blanka, svarta hår glimmar till. Kameran raglar.

Varje dag sida efter sida i kvällstidning-

arna med saknade svenskar. Med döda.

Med överlevande.

Jag läser varje ord.

Nästan alla verkar ha varit i Khao Lak. Jag kommer dem så nära, mycket närmare än dem jag mötte när jag var där. Här finns längd, vikt, ögonfärg, leverfläckar, tatueringar, smycken ...

Och så barnen. Alla barn som inte kunde springa fort. Som inte hade långa och star-

ka armar och inte kunde hålla sig fast i en palm. Barn som gled ur föräldrarnas grepp och spolades bort som barkbåtar.

Som Viggo. Han hade en blågrå flytdräkt på sig.

Som den lille från Visby med sina neongröna badbyxor.

Små människor, inte färdiga. På ett av de saknade barnen uppges längden till ”en meter”. Minimämänniskor. Så små att de inte

ett paradis

ännu hade några tandkort. Som därför är svåra att identifiera.

På katastrofbilderna ser de döda barnen ut som dockor.

Och så de allvarliga, sorgsna små överlevarna.

Kalle i sin för stora t-tröja och lappen på bröstet. "Missing parents & 2 brothers". Sitt namn har han skrivit själv, det syns. KARL NILSSON.

Hans blonda hår är tovtigt.

Så solskenshistorierna. Nej, de är inga solskenshistorier.

De är mirakel i helvetet.

Som Hannes, den 18 månader gamla pojken som hittades ensam vid en vägkant i Khao Lak. Blåslagen, sårig och med ansiktet fullt av myggbett.

Han som hade varit med mamma, pappa, farmor och farfar vid poolen när

flodvågen kom. Som gled ur farmors och farfars skyddande grepp, sköljdes i väg.

På ett sjukhus i Phuket återförenas han med sin far. Hans lilla ansikte är mycket allvarligt. Han har ett sår på höger kind och bandage om sin vänstra hand.

Vad har hänt med våra thailändska bekanta? Kvinnan på lunchrestaurangen, som var så nöjd att både hon och hennes

man numera hade arbete här, han som elektriker, hon som servitris. De hade fått jobb vid stranden, nära hembyn, eftersom så många turister sökt sig hit på senare år. Tidigare var de tvungna att ta sig ända till Phuket stad för att få arbeta.

Dagarna innan vi reste tillbaka till Sverige hade hon och personalen fått nya arbetskläder. Hon blev glad när vi tyckte att de var snygga och klädsamma.

Vad har hänt med skräddare Bauman? De som skulle behålla mina mått i fem år om jag ville beställa något hemifrån.

Var är skepparen i sin taxibåt?

Var är de tre syskon, två bröder och en syster, som sålde vackra tyger på stranden åt sin boss och bodde i en by låååångt uppe i norra Thailand. De ritade och berättade i sanden. Förklarade att det tog en dag, en natt och en halv dag till med bil innan de var framme.

Innan vi reste till Khao Lak tog vi en reseförsäkring.

Vi vaccinerade oss.

Vi hade med oss solkräm med hög skyddsfaktor.

Travello.

Vi åt inte sallad. Drack bara vatten på flaska.

Vi ville ju inte bli sjuka.

Terrorhot? Nej, knappast.

Konflikten i söder och gränsen mot Malaysia? Den verkade inte akut.

Som ungdomarna i telefonkiosken sa när de ringde hem: "Det är lugnt!"

Havet var njutning. Vågorna en lek.

Vi träffade en ung, finsk kvinna, som var förlamad från midjan och neråt. På dagarna bar pojkvännen henne på ryggen, ner i vattnet. Där blev hon fri, kunde röra sig bättre.

Vad skulle jag ha gjort om flodvågen dånat in en månad tidigare? Jag hade inte kunnat läsa havet, inte förstått. Inte förstått *det* havet, de villkor som råder i Indiska oceanen.

Vi ser på amatörvideor hur turisterna filmade flodvågen. Först förtjusta, liksom förtrollade. "Den måste vara sex meter!"

"Det är tsunami", säger någon i bakgrunden.

En vad?

Jag hade inte vetat vad en tsunami är.

Kanske hade jag legat med ryggen mot havet och kinden mot en bok. Låtit dyningarna vagga mig till sömns.

Jag hade semester. Skulle ladda batterierna för att stå ut med kylan och mörkret hemma. Jag hade betalat för sanden, solen och havet. Och jag fick mycket för pengarna.

Jag, vi i västerlandet, den rika världen, hade ett paradys. Och det var billigt.

En morgon, julen 2004, förvandlades det till ett helvete, en katastrof.

En katastrof som dränkte städer, byar och människor i en omfattning vi ännu inte vet.

En katastrof som alltid kommer att leva i vårt gemensamma minne.

Och flodvågen tog ifrån oss ett paradys.

CHRISTINA KELLBERG
är reporter på DN
christina.kellberg@dn.se

ÅSA SJÖSTRÖM
är fotograf på DN
asa.sjostrom@dn.se

Välfärdsstatens försvarare

Tid för förändring.

Välfärdsstatens grundläggande funktion står på spel om den inte reformeras i tid, menar Assar Lindbeck. Han beskriver här i tolv punkter hur den kan räddas.

text **Johan Schück**

illustration **Anne-Li Karlsson**

– **JAG ÄR EN VARM ANHÄNGARE** av välfärdsstaten. Därför anser jag att det behövs rejäla reformer för att rädda den. Det är motståndarna till sådana förändringar som undergräver välfärden, säger ekonomiprofessorn Assar Lindbeck.

Assar Lindbeck har ett vidsträckt perspektiv, både bakåt och framåt i tiden. Han var medarbetare till finansminister Gunnar Sträng i början av 1950-talet var och med om att värva Olof Palme till regeringskansliet. Nu – långt efter ordinarie pensionsålder – är han i full gång som forskare och djupt engagerad i frågan om välfärdsstatens framtid.

Problemen i Sverige skiftar över tiden, konstaterar Assar Lindbeck. För elva år sedan ledde han den så kallade Lindbeck-kommissionen, som skulle tala om hur den då havererade svenska ekonomin skulle komma på fötter igen. Det blev 113 förslag, varav många har genomförts.

– Vi föreslog sådant som en gradvis sanering av statsfinanserna, en självständig roll för Riksbanken och övergång till fyraåriga mandatperioder mellan riksdagsvalen. Detta, och en hel del annat, har blivit verklighet. De flesta av våra förslag till avregleringar har också gått igenom, utom de som gällde arbetsmarknaden, värderar Assar Lindbeck.

Välfärdsstaten ägnades däremot inte så stor uppmärksamhet av Lindbeckkommissionen, framhåller han. Visserligen skissade man på ett samordnat system för sjukförsäkring, arbetsskadeförsäkring och förtidspensioner. Men de konkreta förslagen var relativt få, sett i perspektiv av hur stora dessa frågor sedan har blivit.

NU FINNS DET ANLEDNING att lägga tyngdpunkten annorlunda, betonar Assar Lindbeck. Sveriges ekonomi lider inte av större akuta problem, men möter däremot alarmerande framtidsfrågor.

Assar Lindbeck vill slå vakt om välfärdsstaten för att den har gett – och fortfarande ger – så mycket, när det gäller människors

inkomsttrygghet i livets olika situationer, liksom lika rätt till utbildning och sjukvård. Dessutom finns det inslag av omfördelning, som gör att fattigdomen har kunnat begränsas.

– Jag vill gärna klargöra välfärdsstatens framgångar för att visa att den är värd att försvara. Men det gäller grundprinciperna, men inte dess nuvarande utformning. Det största hotet mot välfärden är att försöka hålla fast vid dagens system, understryker Assar Lindbeck.

Problemen, som han ser det, är huvudsakligen tre. Välfärdsstaten är finansiellt skakig, den har inte hängt med i samhällsförändringen och har dessutom medfört oönskade förändringar av människors beteende.

BRISTEN PÅ finansiell stabilitet förklarar Assar Lindbeck så här:

– Politikerna har utlovat förmåner, utan att ta hänsyn till samhällsekonomin. Men stora delar av välfärdssystemen tillkom under en oerhört gynnsam period, med låg arbetslöshet och snabb ekonomisk tillväxt som automatiskt gav ökade skatteinkomster. Nu gäller andra förutsättningar, där pengarna inte räcker till.

Han tillägger att det finns inbyggda spänningar, som hänger ihop med att produktiviteten stiger snabbare i den privata sektorn än i den offentliga. Samtidigt ökar lönerna i ungefär samma takt på bägge håll, vilket innebär att välfärdstjänsterna utsätts för ett ständigt växande kostnadstryck.

– Paradoxen är att ju mer inkomsterna stiger, desto svårare blir det att finansiera den offentliga välfärden. Ekonomisk tillväxt räcker inte för att lösa problemet. Vad som behövs är fler arbetade timmar i den privata sektorn eller att välfärdstjänsterna kan utföras på effektivare sätt, påpekar Assar Lindbeck.

Lösningen på detta problem heter servicecheckar, menar han. Människor ska få pengar av staten för att sedan kunna köpa tjänster: Det kan gälla daghem, äldreboende eller sjukvård – alltså som skolpengen redan fungerar. Det ger ökad valfrihet, samtidigt som de offentliga monopolen kan brytas.

”Paradoxen är att ju mer inkomsterna stiger, desto svårare blir det att finansiera den offentliga välfärden.”

– Detta är ett sätt att behålla en solidarisk finansiering och samtidigt öppna marknaden för konkurrerande företag. Privata intressen som drivs av vinstmotiv skulle bidra till att höja effektiviteten, säger Assar Lindbeck som anser att den omdiskuterade ”stopplagen” när det gäller övergång till privatdrivna sjukhus är ett steg i fel riktning.

Med hjälp av servicecheckarna skulle man, enligt honom, också komma ifrån den standardisering av välfärdstjänsterna som var naturlig förr, men inte passar mot önskemålen i dagens samhälle. Människors behov av valfrihet gäller inte enbart när de köper varor, utan minst lika mycket i fråga om personliga tjänster.

– Samhället har förändrats sedan välfärds-

staten byggdes upp. Värderingarna är inte lika enhetliga, familjerna är instabilare och människor flyttar mer över nationsgränserna. Här har systemen inte hängt med, fastslår Assar Lindbeck

En giftorätt behöver införas för pensionerna, så att ackumulerade tillgångar kan delas upp rättvist vid en skilsmässa, anser han. Det är också viktigt att kunna ta med sig förmåner vid flyttning utomlands, i första hand inom EU. Däremot finns det, enligt honom, ingen anledning att reglera hur förmåner ska tas ut, exempelvis genom kvotering i föräldraförsäkringen.

– Arbetsfördelningen inom familjen bör avgöras där – och ingen annanstans. Det finns en auktoritär tendens i svensk samhällsdebatt, när man vill föreskriva hur folk ska leva, utbrister Assar Lindbeck.

NÄR DET GÄLLER människors beteende finns det ett annat problem, anser han. Det handlar om överutnyttjande, som bland annat tar sig uttryck i höga sjukskrivningstal och ett stigande antal förtidspensioner. Sådant undergräver välfärdssystemen, eftersom utgifterna skjuter i höjden samtidigt som skatteinkomster faller bort.

Ett sätt att angripa problemet är att sänka ersättningsnivån i, till exempel, sjukförsäkringen. Men Assar Lindbeck vill delvis gå en annan väg – och göra om välfärdssystemen, så att de mer liknar privata försäkringar. Om man betalar avgift till sig själv, så leder det till bättre hushållning, menar han.

– Större försäkringsmässighet, ungefär som i nya pensionssystemet, betyder att utgifterna inte tillåts rusa i väg. Samtidigt känner individerna att det finns en koppling till deras egna behov. Då minskar också de

nuvarande skatteklor som gör att många inte tycker att arbete lönar sig, beskriver Assar Lindbeck.

Han har ingen färdig modell av hur välfärdssystemen bör se ut, men anser att frågan borde tas upp till bredare debatt. Problemen är inte isolerade till Sverige, utan likartade i så gott som alla västeuropeiska länder.

PÅ LÅNG SIKT räcker det inte heller med skattefinansiering av välfärden. Det blir nödvändigt med nya typer av finansiering, såsom avgifter, obligatoriskt sparande eller försäkring, hävdar Assar Lindbeck.

–I en sådan situation är det viktigt med experiment. Under det senaste året har jag ägnat mig mycket åt Kina, där man hela tiden prövar olika lösningar. Sådant är det snålt med i Sverige, säger han.

Själv fyller Assar Lindbeck 75 år inom en månad, men har inga planer på att trappa ner. Flera forskningsprojekt rullar på, både om välfärden och andra ekonomiska frågor. Dessutom tar målandet sin tid, med nästa vernissage i slutet av mars.

I rollen som opinionsbildare lägger han nu tonvikt på välfärdsstatens framtid. Men Assar Lindbeck påminner om att det finns en del förslag från kommissionen i början av 1990-talet som fortfarande väntar på att genomföras. Det gäller förändringar i arbetslagstiftningen, uppmjukning av kommunala markmonopol och avreglering på bostadsmarknaden – för att nämna några exempel.

JOHAN SCHÜCK
är ekonomireporter på DN
johan.schuck@dn.se

ANNE-LI KARLSSON
är illustratör
fokus@dn.se

Assar Lindbecks förslag inför 2005:

1. Inför servicecheckar, som ger valfrihet att köpa välfärd inom vård, skola och omsorg. Det kan ses som en utvidgning av dagens skolpeng.

Assar Lindbeck.

2. Öppna den offentliga sektorn för mer konkurrens. Så pressar man stat, landsting och kommun till lägre kostnader och högre kvalitet.

3. Driv inte igenom "stopplagen", som hindrar privatisering av sjukhus. Låt tvärtom privata sjukhusen utmana de offentliga i fråga om service.

4. Lägg in en giftorätt i pensionssystemet. En skilsmässa ska inte betyda att den som har yrkesarbetat mest får bästa pensionen och den som har tagit hand om barn får sämst pension.

5. Gör det lättare att ta med svenska förmåner vid utlandsflytt. Gäller exempelvis sjukförsäkringen och pensionerna.

6. Nej till kvotering i föräldraförsäkringen. Vuxna personer kan själva bestämma vem som ska vara hemma.

7. Pröva att göra socialförsäkringarna mer

lika privata försäkringar, där den enskildes premier används för att bygga upp ett eget konto.

8. Tillåt mer av experiment inom offentliga sektorn. Allt behöver inte vara lika i hela Sverige.

9. Ändra arbetslagstiftningen. Lätta på turordningsreglerna vid uppsägning och ta bort rätten till blockad mot företag med oorganiserad arbetskraft.

10. Mjuka upp det kommunala markmonopolet. Gör det lättare för lågprisbutiker att etablera sig.

11. Avreglera bostadsmarknaden. Ta successivt bort bruksvärdeshyran i tättorterna och låt hyresnivån bestämmas av marknaden.

12. Lägg ned politiska organ som fördelar pengar till forskning. Låt pengarna gå direkt till universitet och forskningsråd.

Unionsupplösningen 100 år. År 1905 återupprättades gränsen mellan Sverige och Norge. Hundra år senare märks denna skiljelinje knappt längre. Först när lille Petter skulle födas insåg Marianne Kristiansen och Hans Petter Borgenholt att den faktiskt finns.

text **Mats Carlbom** foto **Jonas Lindkvist**

Närapå gränslöst

NYSOCKENSJÖN vid värmländska Åmotfors ligger blank med nys i vikarna.

Här har Marianne Kristiansen och Hans Petter Borgenholt köpt sig livskvalitet för ett pris som är rena fantasin hemma i Norge. Där skulle deras villa, hundra meter från sjön, ha kostat en miljon, säger de. Denna fick de för 360 000 kronor.

–Då ingick en motorbåt, säger Hans Petter.

De har flyttat över gränsen. Han jobbar i hemtjänsten i norska grannkommunen Eidskog. Minst hälften av hans arbetskamrater där är svenskar. Hon är arbetslös nu, men när Petter blivit större tänker hon söka jobb på den svenska sidan, i Charlottenberg där gränshandeln skapar ständigt nya jobb. Ett nytt stort köpcentrum, byggt för norska pengar, ska stå klart i oktober 2006.

–Vi tänker inte på om vi är i Sverige eller Norge, säger Marianne Kristiansen. Det är nästan som om gränsen inte finns.

Inte förrän den där dagen när Marianne var inne på sjukhuset i Kongsvinger, en månad innan Petter skulle komma till världen. Då såg hon att det finns en gräns.

För hundra år sedan rustades det på bäge sidor. Kriget mellan Norge och Sverige såg ut att rycka närmare. Norge hade ensidigt sagt upp unionsavtalet med Sverige. ”Revolution i Norge” ropade Aftonbladets löpsedel upphetsat ut den 7 juni 1905. Krav restes på mobilisering mot norrmännen. Anfallsplanerna låg klara.

Sverige kallade in 50 000 man på ”repetitionsövningar”, många av dem som gränsvakt. I Norge spreds ryktet att Sverige sände trupper mot gränsen. Norge svarade med att förstärka sin gränsvakt, bland annat vid fästningen i Kongsvinger, fyra mil från gränsen.

ETT STENKAST FRÅN den fästningen ligger nu Kongsvingers sjukhus, dit svenskar fram till i våras gärna åkte för att föda barn. För att det är lite mindre, inte en så stor apparat, mänskligt och trevligt, enligt folk på både svenska och norska sidan.

Men Marianne och Hans Petter fick ett besked de inte räknat med: Petter fick inte födas där. Det gick inte, för sedan i våras är det stopp för svenska födselar i Norge. De svenska landstingen vill inte betala. Och då spelade det ingen roll att mamma Marianne

var norsk medborgare och att pappa Hans Petter jobbar i Norge. Om de bor i Sverige får de åka till Karlstad och föda. Det är betydligt längre, om man bor i Åmotfors, och det ville inte Marianne. Så hon gick raka vägen till folkregistreringen i Kongsvinger, skrev sig hos sin mamma på norska sidan, gick tillbaka till BB och sa: ”Nu då!”

Och då gick det.

I ALLA TIDER har svenskar och norrmän rest, arbetat och älskat över denna Europas längsta landgräns, 161 mil från norr till söder. Nu för tiden – hundra år efter unionsupplösningen – pendlar uppemot 34 000 personer varje dag mellan Sverige och Norge. (En jämförelse: mellan Sverige och Danmark pendlar cirka 9 000.)

Några av dem är Raymond Berg och Annette Andersson, som blivit ett par. De

Den 9 juni 1905 halades ”Sillsalladen” – norsk beteckning för unionsflaggan med de svenska färgerna i norska flaggan – på Kongsvingers fästning.

träffades när hon jobbade på det telemarketingföretag som han driver med två kompanjoner (en svensk och en norrmän) i Arvika. De säljer mest på Norge.

–En norsk man som får ett samtal från en svensk kvinna lägger inte på, säger Raymond.

Nu bor han i Norge och jobbar i Sverige. Hon bor i Sverige och jobbar i Norge. Den gräns de passerar varje dag på väg till arbetet var för hundra år sedan – när unionen fortfarande formellt var i kraft – mer befäst än den är i dag.

Trots att Sverige är med i EU och Norge står utanför, trots att Norge är med i Nato och Sverige står utanför.

Det enda som egentligen skiljer dem åt är synen på julmat: han vill ha ribbe (revbensspjäll), hon vill ha mamas köttbullar.

–Men annars tycker jag bättre om svensk mat, säger Raymond. Till och med i gatuköken är maten betydligt bättre än i Norge.

Marianne Kristiansen med sonen Petter. Han är född i Norge men bor med sina föräldrar i Åmotfors ett par mil in i Sverige. Villan intill Nysockensjön var mycket billigare än en liknande skulle varit i Norge. Även båt och båtplats vid den långa bryggan ingick i köpet.

Och Annette berättar om hur norska ungdomar varje söndag, som tradition, åker till Pizzeria Roma i Charlottenberg för att äta pizza.

–Den är mycket godare än pizzan i Kongsvinger, säger hon.

I KONGSVINGER, knappt fyra mil från gränsen, kommer 100-årsfirandet av unionsupplösningen att ske vid fästningen på berget med vacker utsikt ut över Glommaälven. Den som samordnar firandet heter Karin Trosdahl. Hon är svensk. Visserligen

gift och bosatt i Norge sedan trettio år. Men ändå.

–Vi säger inte att vi firar unionsupplösningen, utan att vi markerar den, säger hon.

Nästa år ska de hundra åren av Norge som självständig nation, och hundra år av gott grannskap med Sverige uppmärksammas, som det heter officiellt. Det blir musik, teater och ömsesidiga kungabesök, med möjligen, trots allt, mer firande på den norska sidan.

Den 9 juni 1905 halades ”Sillsalladen” –

norsk beteckning för unionsflaggan med de svenska färgerna i norska flaggan – på Kongsvingers fästning. Den rena norska flaggan hissades. När samma sak görs den 9 juni 2005 räknar man med ett par tusen besökande, mest från Norge, men också några svenska skolklasser.

Den 26 oktober 1905 erkänner kung Oscar II Norge som självständig stat. Unionen är formellt avvecklad. Bland villkoren: de norska gränsfästningarna rivs – med Kongsvingers fästning som ett av undantagen.

Den 26 november 2004 föds Petter Borgenholt på Kongsvingers sjukhus. Han ska gå i svensk skola, säger Marianne och Hans Petter. Han ska växa upp här i deras nya paradis i Åmotfors. Hundra meter från Nysockensjön, hundra år efter upplösningen av unionen mellan Sverige och Norge.

MATS CARLBOM
är reporter på DN
mats.carlbom@dn.se
JONAS LINDKVIST
är fotograf på DN
jonas.lindkvist@dn.se

Upplösningen av unionen mellan Sverige och Norge 1905

Unionen mellan Sverige och Norge 1814–1905 innebar en gemensam kung (den svenske, nämligen) och gemensam utrikespolitik. Däremot hade Norge såväl egen regering som eget försvar.

■ **1905** – den 7 juni – upplöser norska stortinget unionen mellan Sverige och Norge. Den 13 augusti godkänns unionsupplösningen i Norge vid en folkomröstning då 368 208 män röstar ja, bara 184 röstar nej.

Kvinnorna har inte rösträtt. Den 31 augusti inleds förhandlingar i Karlstad, de avslutas den 23 september. Sverige godkänner unionsupplösningen. Den 26 oktober erkänner kung Oscar II Norge som självständig stat. Unionen är formellt upplöst. Den 27 november avlägger Kung Haakon VII (fd danske prins Carl) eden som norsk konung.

■ **2005** "markeras" unionsupplösningen 1905 i både Norge och Sverige.

”EN ATOMBOMB

Iran bygger

Den vita kupolen ingår i Irans första kärnkraftsreaktor som byggs i Bushehr vid Persiska viken. Till höger syns resterna av det gamla reaktorbygget som bombades av Irak under kriget 1980–1988.

Kärnteknik i Iran

1. Karaj – radioaktivt avfallslager, uran-anrikning
2. Lavizan – forskningsanläggning för uran-anrikning
3. Teheran – forskningsreaktorer, kärntekniklaboratorier etc
4. Parchin – militärt komplex med utveckling av missiler och strids-spetsar
5. Arak – tungvattenreaktor
6. Natanx – uranrikningsanläggningar
7. Isfahan – forskningsreaktorer, uranlaboratorier, uranbearbetningsfabrik, kärnbränslefabrik
8. Ardekan – uranbearbetningsfabrik
9. Saghand – urangruvor
10. Bushehr – kärnkraftverk med lättvattenreaktorer

GRAFIK: DN

ÄR TILLRÄCKLIG”

upp sin kärnvapenteknik för att möta hotet från väst

FOTO: ÖRJAN BJÖRKDAHL

9 JANUARI 2005 11

Irans kärnvapenambitioner. I mer än trettio år har Iran systematiskt byggt upp sin kärnkraft trots att landet har gott om både olja och naturgas. I omvärlden tolkas det som att ayatollaregimen i hemlighet håller på att skaffa sig kärnvapen. Under 2005 avgörs hur långt Iran kan gå utan att bli utsatt för ekonomiska eller militära sanktioner.

text **Per Jönsson** foto **Örjan Björkdahl**

Om det inte vore för lavetterna med luftvärnskanoner tätt, tätt invid varandra, till och med på plattformar ute i havet, skulle man kunna tro att Globen i Johanneshov hade förflyttats till ökenlandskapet utanför den iranska hamnstaden Bushehr.

Den ryskkonstruerade kolossen är ännu långt ifrån färdig och blir det knappast heller på ännu något år. Men av de flesta iranier förknippas numera Bushehr med Irans första kärnkraftverk – just sådan nukleär spets-teknologi som förväntas skapa respekt i omvärlden och avskräcka aggressiva fiender i grannskapet och längre bort. Med några snäpp ytterligare anrikning av samma uran som förser reaktorn i Bushehr med kärnbränsle skulle Iran kunna tillverka egna kärnvapen.

Bredvid "Globenkopian" står ännu en halvfärdig reaktor som alltjämt bär spår av irakiska flygangrepp från kriget 1980–88. De attackerna syftade till att såväl förnedra Teheranregimen som att förhindra den från att kunna framställa kärnvapen.

Ayatollaregimens målsättning är att Iran ska förfoga över hela kärnbränslecykeln. Målet är enligt Irans belackare största möjliga handlingsfrihet, det vill säga möjligheten att kunna hota landets fiender med ett nukleärt Harmageddon.

Med absolut sannolikhet finns reaktorn i Bushehr redan inprickad som ett strategiskt mål för israeliska och amerikanska precisionsbomber.

För vanliga Bushehrbor har deras stad alltid främst förknippats med makt och militär. På 1700-talet anlade den berömde kungen Nadir Schah en örlogsbas här, och på 1800-talet fram till första världskrigets utbrott var Bushehr den brittiska kolonialmaktens främsta stödjepunkt vid Persiska viken. Även i dag ligger Irans viktigaste örlogshamn och en av de största militära flygbaserna i Bushehr.

MEN FÖR DE MÄNNISKOR som vandrar och vänslas längs kornishen, strandpromenaden, på Bushehrhalvöns östra läsida tycks varken militäranläggningarna eller kärnkraftverket ge någon större anledning till oro eller harmsenhet.

–För oss har kraftverket betytt många nya jobb. Minst sju tusen människor är direkt sysselsatta med bygget av anläggningen, säger en prydlig man med videokamera som ivrigt filmar förbipasserande skönheter i sjalett.

Av det nya välståndet märks dock föga i stadsbilden. I kontrast till den höghuspräglade huvudstaden Teheran ger denna minst tvåusenåriga fiske- och sjöfartsmetropol (i dag cirka 200 000 invånare) mest intryck av en lantlig u-landshåla i fritt fall. På många trottoarer tränger öknens enda överlevare, flikbladiga kahoorträd med tiotals meter djupa rötter, rakt upp genom asfalten.

Under nästan genomrostade takbalkar i gamla basaren står läraren Marjan Ilkhami och handlar nyrensad fisk till kvällens mid-

dag. Hon visar sig ha både kunskaper och bestämda synpunkter om Bushehrs kärnkraftsframtid:

–Visst kan vi känna rädsla för att kärnreaktorn ska gå sönder och sprida radioaktivitet. Den ligger ju bara halvannan mil från stadskärnan. Och alla minns väl Tjernobyl-katastrofen.

–Men tyska Siemens har levererat en särskild säkerhetsinkapsling till den ryska byggnadsfirman som ska skydda reaktorn om något går fel. Så en repris på Tjernobyl kommer Bushehr knappast att drabbas av, tror Marjan Ilkhami.

Förgäves går vi och vår iranske tolk omkring i några boklådor för att hitta information om Bushehrverket och Irans kärnkraftspolitik över huvud taget. Allt som gäller kärntechnologi betraktas av iranska myndigheter som militära hemligheter, förklarar en vänlig bokhandlare vid namn Ibrahim som ändå är optimistisk om makthavarnas visdom:

–Så länge reaktorn inte har startats är jag inte rädd. Och om en olycka trots allt skulle inträffa är jag säker på att man stänger av och låter riva hela kärnkraftskomplexet, även fastän det redan nu har kostat minst en miljard dollar.

INGEN VI TALAR MED i Bushehr för självmant på tal att de riskerar att drabbas av något ännu allvarligare än en "olycka" – nämligen att kärnkraftverket bombas sönder och samman med oöverblickbar spridning av radioaktivitet över hela regionen.

Så här sade en anonym israelisk militärkälla till den brittiska tidningen Sunday Times i juli i år:

"Israel kommer under inga omständigheter tillåta iranska kärnreaktorer att starta – särskilt inte den i Bushehr. Om det värsta inträffar och internationella påtryckningar på Iran misslyckas är vi helt säkra på att Israel kommer att kunna utplåna ayatollornas kärnvapenambitioner i ett enda slag."

Gång på gång de senaste åren har försvarspolitiker och underrättelsetjänster i Israel framställt Irans förmodade kärnvapenprogram som ett "existentiellt hot" mot den judiska staten. Den verklighetstolkningen gavs högsta tänkbara auktoritet när premiärminister Ariel Sharon den 25 oktober talade inför kneset (parlamentet):

–Det främsta hotet mot Israel är Iran som inte skyr någon ansträngning för att skaffa kärnvapen och ballistiska missiler.

Och i mitten av november anslöt sig även den moderate – och nu avgående – amerikanske utrikesministern Colin Powell till hökarnas Irananalys:

–Jag hyser inga tvivel om att vad iranierna är intresserade av är kärnvapen som kan användas, det vill säga som kan användas mot ett mål, inte bara någonting som finns i lager.

ETT LÅNGT IFRÅN otänkbart värsta scenario för människorna i Bushehr och i hela Iran är därför att Israel, med USA:s goda minne eller aktiva assistans, försöker göra ett slags

repris av det framgångsrika flygangreppet mot kärnreaktorn i irakiska Osirak 1981.

Då, i en enda väldig urladdning, lyckades det israeliska flygvapnet bomba sönder större delen av Saddam Hussein-regimens kärnvapenprogram. Det framkallade på sin tid massiv internationell kritik. I efterhand framstår dock klart att utan Osirakoperationen skulle Irak sannolikt ha förfogat över kärnvapen tio år senare. Och då hade kanske inte den USA-ledda FN-koalitionen i "Operation Ökenstorm" vågat ge sig på Irak för att driva ut Saddams arméer ur det ockuperade Kuwait.

Att slå ut det iranska kärntechnikprogrammet skulle vara en långt knepigare uppgift.

"Om en olycka trots allt skulle inträffa är jag säker på att man stänger av och låter riva hela kärnkraftskomplexet."

Dels är det till skillnad från Osirak utspritt på en lång rad orter (se kartan på föregående uppslag). Enligt amerikanska underrättel-seuppgifter skulle det handla om cirka 350 bombmål. Dels ligger åtskilliga laboratorier och fabriker under jord. Dels är med största sannolikhet en hel del kärnanläggningar okända för såväl israelisk och amerikansk militär som för FN:s internationella atomenergiorgan IAEA.

Sådana uppenbara svårigheter tycks snarast ha sporrat den israeliska krigsplanelingen. I israelisk press förekommer uppgifter om att flygvapnet sedan länge har tränat angrepp i Negevöknen mot attrapper av Bushehrkraftverket och andra iranska kärnanläggningar.

I september rapporterade den israeliska dagstidningen Haaretz att Israel hade beställt nästan 5 000 "smarta bomber" från USA, däribland 500 så kallade bunkerkrösare (bunker busters) med kapacitet att förstöra även djupt belägna mål, exempelvis underjordiska iranska kärnanläggningar. Och då och då läcker israelisk militär uppgifter om utvecklingen av antimissilmissilen Arrow som påstås kunna skydda Israels befolkning om Iran skulle genomföra vedergällningsattacker med sin om-

Mohammad Hashemi, chef för nationella säkerhetsrådets forskningsavdelning, säger att Iran har medel att utplåna Israel.

fattande arsenal av medel- och långdistansmissiler.

Det förtjänar att påpekas att ett israeliskt angrepp mot det iranska kärntechnikprogrammet i likhet med Osirakoperationen 1981 rimligen måste genomföras i god tid *innan* Iran faktiskt förfogar över kärnvapen. Med andra ord ganska snart – kanske redan under 2005 – eftersom de västliga experter och underrättelsetjänster som tror att Iran är på väg mot kärnvapenstatus hävdar att tidsfristen är blott mellan ett till fem år.

Hur sannolikt, rimligt eller säkert är det då att ayatollorna i Teheran faktiskt eftersträvar kärnvapen?

Ska man döma efter den officiella "generallinjen" så verkar talet om iranska kärnvapen vara taget ur luften. Vid den auktoritativa fredagsbönen på Teherans universitet den 5 november förkunnade Irans högste andlige ledare ayatolla Ali Khamenei följande:

"Att utveckla, producera eller lagra kärnvapen är förbjudet under islam och vår troende nation. Omvärlden anklagar oss för att driva ett kärnvapenprogram. Jag säger som jag sagt förut att vi inte ens tänker på kärnvapen".

Ändå framförde tidigare parlamentstalmannen, presidenten och nuvarande "supermedlaren" Ali Akbar Hashemi Rafsanjani – Irans sannolikt mäktigaste man – en rätt annorlunda uppfattning i december 2001:

"I sinom tid kommer den islamiska världen att förfoga över kärnvapen, och då hamnar västvärldens strategi i en återvändsgränd, eftersom en enda atombomb är tillräckligt för att utplåna hela Israel."

Man kan också utläsa politiska avsikter på lite mer snåriga sätt. Rafsanjanis bror Mohammad Hashemi, som är chef för det mäktiga Högsta nationella säkerhetsrådets forskningsavdelning, tar emot DN i den störtade schahens praktfulla palatsområde Saad Abad i nordligaste Teheran. Han hävdar att Islamiska republiken Iran kan vedergälla alla tänkbara sorters militär aggression.

–Israel skulle aldrig ta risken att angripa Iran. Israel är ett litet land. Iran är ett stort land. Vi har förmåga att förinta Tel Aviv om Israel skulle anfalla oss. Om tre fyra fem iranska missiler skulle träffa Israel kommer det landet att utplånas.

Möjligen ett makabert önsketänkande. Säkert är i alla händelser att om några iranska missiler över Israel skulle få ungefär den effekt Mohammad Hashemi talar om måste de vara försedda med kärnstridsspetsar. Men liknande uttalanden framförs rätt ofta av iranska makthavare, exempelvis i augusti av Mohammad Baqer Zolqadr, befälhavare för Revolutionära Gardet: "Om en enda israelisk missil avfyras mot reaktorn i Bushehr kan Israel för alltid säga adjö till sitt kärncentrum i Dimona, där de tillverkar och lagrar kärnvapen".

Vad skulle då kunna vara Irans drivkrafter eller motiv för att skaffa kärnvapen? Ett enkelt och rättframt svar ges till DN av en

”En repris på Tjernobyl kommer Bushehr knappast att drabbas av”, säger läraren Marjan Ilkhami, som handlar fisk till middagen i Bushehrs gamla basar.

tekniker vid Bushehr-verket, som dock inte vill framträda med namn:

–Hade Iran haft kärnvapen 1980 skulle Saddam Husseins Irak aldrig ha vågat attackera oss. I dag måste av ren självbevarelsesdrift ett stort land som Iran förfoga över kärnvapen – beläget som det är med kärnvapenmakter runtomkring sig: Indien, Pakistan, Kina, Ryssland, Israel och (i praktiken) USA.

Både Mohammad Hashemi och den anonyme Bushehr-teknikern understryker alltså att Iran är ett ”stort land”. Det kan vara så att dagens maktbärande i en ytterst självmedveten nation med bortåt fem tusen års kontinuerlig historia anser sig ha lika mycket rätt att kontrollera de yttersta vapnen som yngre stormakter typ Amerika eller Irans grannar västerut, norrut och österut. Eller åtminstone att i Persiska viken-regionen Iran har rätt att inta en regional stormaktsroll liknande den kärnvapenmakterna Storbritannien och Frankrike har i Europa.

Men argumentet om självbevarelsesdrift och avskräckning mot nya angrepp väger förstås tyngre. I alla vuxna iraniers medvetande framstår det åttaåriga kriget mot Irak som något som aldrig får upprepas. Då döddes bortåt en halv miljon iranier och dubbelt så många sårades, Teheran och andra städer drabbades av irakisk terrorbombning, medan Irans kostnader för kriget uppgick till motsvarande flera hundra miljarder dollar.

Nu kan man hävda att Irans säkerhetspolitiska läge har blivit bättre sedan den 11 september. Både ärkefienden Saddam i Irak och den för Iran besvärande och ideologiskt anskrämliga talibanregimen i Afghanistan har ju störtats och utgör därför inte längre akuta hot i grannskapet.

Fast i gengäld har amerikanska stridskrafter ryckt fram på ett dramatiskt sätt i Irans närområde till följd av Bushadministrationens militära mobilisering och krigföring efter den 11 september.

–I Iran råder i dag en känsla av att vi är belägrade eller inringade. Nu kan USA angripa oss från nya militärbaser i Irak, Afghanistan, Azerbajdzjan, Uzbekistan, Tadzjikistan och Kirgisistan, förutom från tidigare existerande baser i Turkiet, Kuwait, Saudiarabien, Qatar, Bahrain, Oman och garnisonsön Diego Garcia, summerar professorn i statskunskap vid Teherans universitet Kaveh Afrasiabi.

SÅ VAR DET FRÅGAN om Irans teknologiska potential, dess faktiska kapacitet att tillverka kärnvapen. Framför allt kärnvapen som med Colin Powells ord ”kan användas mot ett mål”, det vill säga kombineras med något slags bärare som kan transportera bomben till målet.

För att börja med vapenbärarna är det uppenbart att Iran har koncentrerat sig på ballistiska missiler. Dels för att det skulle bli långt kostsammare, och förmodligen omöjligt, att tillverka eller importera bombflygplan, men framför allt för att missiler är långt svårare att upptäcka och oskadliggöra för en

fiende. Såväl israeliska som amerikanska tankesmedjor redovisar regelbundet det iranska missilprogrammets framsteg, baserat på såväl respektive länders underrättelseinformation som officiella iranska uppgifter.

”Vi har nått den punkten i utvecklingen av vår Shahab 3-missil att vi i dag kan massproducera den på samma sätt som Paykan-bilen”, hävdade försvarsminister Ali Shamkhani den 9 november i iransk tv och syftade då på Irans mest tillverkade och sålda bilmärke Paykan (en sedan 50-talet licenstillverkad variant av brittiska Hillman).

”Massproducera” är utan tvekan en överdrift. Men den iranske försvarsministerns

”Inget land har någonsin byggt långdistansmissiler utan att förse dem med kärnvapen. Annars vore det ingen poäng med dem.”

förtjusning var inte att ta fel på. Just Shahab 3, som har vidareutvecklats från i hemlighet importerade nordkoranska Nodong-missiler, är den potentiella kärnvapenbärare som vällar mest förstämning bland såväl vänner som fiender i Irans omvärld.

Med en räckvidd på 1300 kilometer kan Shahab 3 nå praktiskt taget alla Israels städer och amerikanska baser i Mellanöstern – flera exemplar visades nyligen vid en militärparad i Teheran under banderoller med texten: ”Utplåna Israel från kartan”. Dess bärförmåga på 700 kilo innebär att missilens stridsspets skulle kunna förses med en mindre kärnvapenladdning. Enligt amerikanska och israeliska experter förfogar Iran i dag över ett hundratal Shahab 3-missiler.

Nästa generation, Shahab 4, uppges ha provskjutits i augusti med en räckvidd på bortåt 3000 kilometer vilket skulle innebära att den kan nå från Iran till exempelvis Berlin. För en månad sedan rapporterade tidsskriften Aviation Week and Space Technology att Iran planerar att sända upp en iransbyggd rymdsatellit i början av 2005 med hjälp av en uppgraderad version av Shahab 3. Och enligt professorn vid Wisconsin-universitetet Gary Milhollin, som forskar i kärnvapebegränsning, finns det bara en rimlig användning av så avancerade missiler:

”Inget land har någonsin byggt långdistansmissiler utan att förse dem med kärnvapen. Annars vore det ingen poäng med dem. Ingen skulle använda en långdistansmissil till att transportera något annat än en kärnstridsspets.”

Vad har då Iran att beväpna sina missiler med? Än så länge inga färdiga kärnladdningar, om man får tro flertalet utomstående experter. Fast Mohammad Hashemi påstår att Israel kan utplånas av ”tre fyra fem iranska missiler” skulle kunna tolkas som att en kärnvapenarsenal redan finns på plats.

Just för att ayatollaregimen har som målsättning att bemästra hela kärnbränslecykeln skulle Iran på sikt kunna framställa kärnladdningar på flera olika sätt. Ett är att utvinna plutonium från en 40-megawatts tungvattenreaktor för ”forskningsändamål” som man håller på att bygga i Arak. Ett annat och mycket snabbare sätt är att anrika uran till så hög koncentration att det kan användas till kärnvapen.

Det är framför allt här Teheran de senaste åren har legat i permanent dispyt med dels FN:s atomenergiorgan IAEA som vill kontrollera och övervaka Irans civila kärnkraftsprogram, dels USA som hävdar att kärnkraftsprogrammet syftar till kärnvapenproduktion och därför kräver att det skrotas helt och hållet.

För IAEA gäller det att förhindra att Iran över huvud taget producerar och processar sitt eget uran. Skälet är att samma uranråvara – konverterad uranoxid, eller uranhexafluorid – kan anrikas till antingen civilt kärnbränsle (3–5 procent) eller vapenuran (minst 90 procent). Det sker i så kallade gascentrifuger, vilkas förekomst Teheranregimen i det längsta försökte hemlighålla men som avslöjades 2002.

IAEA har sedan dess i flera omgångar krävt att Iran avbryter all urananrikning samt låter IAEA-inspektörer granska alla misstänkta kärnteknikanläggningar. Annars kommer IAEA att hävda att Iran bryter mot ickespridningsavtalet mot kärnvapen (Nuclear Proliferation Treaty, NPT, från 1968) och anmäla brottet till FN:s säkerhetsråd, som då kan besluta om ekonomiska straffsanktioner mot Iran.

Medan USA hela tiden har velat att säkerhetsrådet ska näpsa Teheranregimen försö-

ker EU-länderna och Ryssland undvika detta eftersom det skulle skada deras mycket lönsamma handel med Iran. Därför har Storbritannien, Västtyskland och Frankrike (EU-3) föreslagit kohandel: Iran upphör med sin urananrikning och plutoniumutvinning mot att EU bistår Iran med renodlat civil kärnkraftsteknik samt olika ekonomiska förmåner, inbegripet stöd för Irans inträde i världshandelsorganisationen WTO.

Där står det nu och väger. För en dryg månad sedan gick Iran med på att ”suspendera” (tills vidare avbryta) sin urananrikning som en ”frivillig, förtroendeskapande åtgärd, dock ej lagligt bindande skyldighet”, fastän blott under tre till sex månader. I mitten av december inleddes förhandlingar om samarbete mellan Iran och EU-3. Vad gäller eventuellt Iranmedlemskap i WTO har dock USA vetorätt på grund av kravet på konsensus att släppa in nykomlingar.

MEN OAVSETT utgången av EU:s förhandlingar med Iran kommer knappast USA och Israel att plötsligt börja lita på ayatollaregimen.

–Iranerna har ett ”redovisat” hemligt kärnteknikprogram som de har gått med på att tills vidare avbryta. Men de har också ett ”hemligt” hemligt program som över huvud taget inte berörs av deras förhandlingar med EU, kommenterade en hög israelisk officer det nya försöket till Iran-EU-kohandel.

Och USA har i december för tredje året i rad avslagit Irans inträdesansökan till WTO – samtidigt som Afghanistan och Irak godkändes som kandidatländer. Att det långt ifrån enbart är utpräglade amerikanska hökar som förordar våldsamma tag mot ayatollaregimen bekräftas av senator Hillary Clintons bekymrade kommentar nyligen:

–USA:s engagemang i Irak hindrar oss från att just nu slå till militärt mot Irans kärnanläggningar. Men om man hävdar att USA är oförmöget att använda våld mot Iran så avfärdar man samtidigt möjligheten att strypa Teherans nukleära ambitioner. Om iranerna får för sig att de inte riskerar att angripas kommer de tveklöst att fullfölja sitt kärnvapenprogram.

PER JÖNSSON

är DN:s utrikeskorrespondent för Mellanöstern

per.jonsson@dn.se

ÖRJAN BJÖRKDAHL

är fotograf på DN

orjan.bjorkdahl@dn.se

Pensionärerna. ”Fyrtiotalisterna” hette den bok Ludvig Rasmusson gav ut för tjugo år sedan – en kusligt klarsynt prognos om en generation som på flera sätt kom att dominera 1900-talets andra hälft. Vad händer nu när ”proppen Orvar” går i ålderspension?

text **Ludvig Rasmusson** illustration **Anne-Li Karlsson**

Babyboom går i pension

ÅR 2005 PENSIONERAS de första fyrtiotalisterna, för då fyller de sextiofem. Det är exakt femtio år sedan de fyllde moppe. Nu fyller de framgångsrikaste av dem stadsjeep. Och golf och vinprovarcirkel.

Men om de verkligen är riktigt framgångsrika har de sannolikt redan varit pensionärer flera år, sedan de tog ut sina fallskärmar och avtalspensioner för att, som de sa, njuta av pensionen medan de ännu var pigga. Hundratusentals fyrtiototalister har lämnat arbetslivet bakom sig och gått över till nöjeslivet.

I Sverige ligger nu den genomsnittliga pensionsåldern på cirka femtionio år. När vi 1913 införde folkpension för alla, sattes gränsen vid sextiosju, efter tysk förebild som skapats av furst Bismarck. Vid den åldern var de flesta svenskar redan döda, så det var en billig reform.

I dag lever vi till cirka åttio. Den genomsnittliga pensionstiden i Sverige blir därmed drygt tjugo år, som det gäller för pensionärerna att försöka fylla med golf, krämpor och barnbarn.

Vem som helst förstår genast att detta inte går ihop rent samhällsekonomiskt. Särskilt inte som inträdet i arbetslivet kommit allt senare. Studier, resor jorden runt och allmänt ungdomligt sökande tar allt längre tid, och många börjar jobba först vid trettio. Sedan ska de hinna med föräldraledighet och vidareutbildning. De är då svenskarna verkligen jobbar är snart färre än de då de är pensionerade.

Men vi kan trösta oss med att det är ännu värre i övriga EU. Jämfört med de övriga medlemsländerna har vi högst andel som jobbar efter sextio. Men inte jämfört med USA. Där har man över huvud taget ingen

Många äldre ... tröstade sig med att det skulle bli en övergående protest. Även fyrtiotalisterna skulle i sinom tid bli gamla och konservativa!

övre gräns för när man ska lämna arbetslivet. Kan det finnas något samband mellan detta och att den amerikanska ekonomin växer snabbare än EU:s? Det anser i varje fall sannolikt riksbankschefen Alan Greenspan som är 78 år och fortfarande styr den amerikanska ekonomin.

Dessa exempel på sambandet mellan ålderdom och arbetsförmåga gör att man börjar undra om de vanliga påståendena om ett åldrande kraftlöst Europa vid sidan av de vitala länderna i öst och väst, inte är vad det

verkar. Problemet är kanske inte att vi blir fler äldre utan att vi pensioneras medan vi ännu har kraft att arbeta och borde kunna bidra till produktionen.

FYRTIOTALISTERNA ÄR INTE BARA den generation som hittills pensionerats tidigast, utan också den hittills friskaste. De som fyller sextiofem i år jämför sig gärna med sina föräldrar. De tittar på foton av dem och konstaterar nöjt att de såg ut som riktiga gubbar och tanter. Det kan ingen beskylla dem själva för.

Det ligger mycket i den iakttagelsen. Deras föräldrar växte upp under fattigare tider, bodde sämre, arbetade hårdare, och slets ut tidigare. Rent fysiskt åldrades fyrtiotalisternas föräldrar vid lägre ålder än de själva. Därmed framstår vår lägre pensionsålder som ännu mer paradoxal. Om vi skulle låta pensionsåldern fortsätta att följa det faktiska åldrandet, borde vi pensioneras vid sjutiofem.

Fyrtiotalisterna blev den dittills bäst utbildade generationen i Sverige. Alla gick minst nio år i skolan, de flesta längre. Deras föräldrar började i allmänhet jobba när de var tretton. Fyrtiotalisterna blev också den första generationen där män och kvinnor utbildade sig lika mycket och sedan även arbetade nästan lika mycket.

EN TYPISK, KVINNLIG, svensk fyrtiotalist har utbildats och arbetat utanför hemmet, medan hennes mamma däremot var hemmafru. Denna stora förändring är nog det viktigaste som hänt de svenska kvinnorna i vår tid.

Men allt är inte bara bra. De svenska fyrtiotalisterna må äta östrogen och klä sig ungdomligt och inte gå omkring i städrock. De och femtiotalisterna står också för en stor del av dagens långtidssjukskrivningar och förtidspensioner. Livet har ofta gått hårt åt dem.

De har försökt kombinera jobb och barn och hem, och deras män har förstås städlat mer än männen förr. Men inte lika mycket som sina fruar.

Fyrtiotalisterna har också rökt mer än kvinnor gjorde förr. Och rört sig mindre och lagt på hullet mer, liksom för övrigt de allt mer kulmagade svenska fyrtiotalistiska männen.

De senaste hundra åren har medellivslängden i Sverige stigit med ett eller två år per decennium. Men det ligger ingen naturlag bakom denna i världshistorien unika ökning. Någon gång tar den kanske slut eller bromsas upp. Det som gjort att medellivslängden ökat har främst varit att vi levt och ätit nyttigare. Men fyrtiotalisterna har tvärtom ofta levt sämre än sina mödrar.

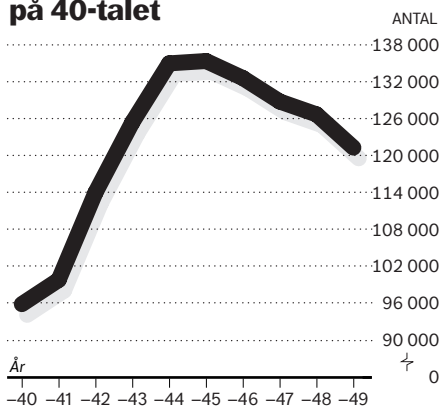

Vi har redan sett tecken på en negativ utveckling för kvinnorna. De svenska männens medellivslängd har ökat snabbare än kvinnornas, som nästan stannat av, och kanske snart till och med vänder nedåt. Detta har redan hänt med de cigarrökande danskorna. De levde längre för något decennium sedan.

Om så sker betyder det att vi får färre änkor.

MEN DENNA PESSIMISTISKA gissning är kanske bara en av en rad ytterst osäkra prognoser som gjorts om fyrtialisternas framtid. De dåliga prognoserna har följt dem genom livet. Alva och Gunnar Myrdal gav 1934 ut sin berömda skrift "Kris i befolkningsfrågan", som fick stort genomslag i debatten. Där

Personer födda på 40-talet

spådde de att födandet, som då låg på rekordlåg nivå i Sverige, skulle fortsätta att vara lika lågt i framtiden. Sveriges befolkning skulle därför minska. Alla andra prognoser som andra experter gjorde under åren som följde, höll med om detta.

Om trettioalets och krigsårens prognoser stämt skulle vi i dag inte vara fler än drygt hälften så många som vi är. Att vi lever längre har betytt mycket för denna av alla oväntade ökning, och även naturligtvis invandringen. Men störst betydelse har de högre födelsesiffrorna haft. De har gått lite upp och ner genom åren, och är nu högre än för bara några år sedan. Men den stora ökningen stod fyrtialisterna för.

Det hade ingen trott. När man plötsligt upptäckte att det fanns fler barn än någonsin, trots vad experterna försäkrat, tvingades man i panik att bygga skolpaviljonger på femtioalet. Och i en ny panik såg man en bullrig ungdomskultur växa fram, med popmusik, twist, mods och annat elände, som kulminerade med sextioåttorna.

Men många äldre som varit med ett tag tröstade sig med att det skulle bli en övergående protest. Även fyrtialisterna skulle i sinom tid bli gamla och konservativa!

Mycket riktigt flyttade fyrtialisterna snart in i radhus, och blev den radhustätaste generationen dittills. Men de övergav inte sin radikala politiska syn, fast det berodde förstås mest på att de som demonstrerade mot Vietnam var en minoritet vars representativitet överdrevs kolossalt av tidningarna.

Men popmusik lyssnade alla på. Det gör de fortfarande. Och jeans hade de, och när de fick barn försökte de vara kompisar med dem, och inte lika vuxet auktoritära som deras mödrar och ännu mer fäder, varit mot dem.

Nu får de äta upp det. De anklagas av psykologerna och Carl Hamilton för att leka tonåringar och försöka se unga ut, fast de bara fortsätter helt fantasilöst att leva och se ut som de alltid gjort. Jeansklädda, amerikaniserade, Bruce Springsteendiggande och pizzaätande.

NÄR JAG FÖR tjugo år sedan skrev boken "Fyr-tialisterna" gjorde jag några gissningar om

framtiden. En av dessa prognoser som nu verkar väldigt misslyckad var att fyrtialisterna i det längsta skulle bita sig kvar i arbetslivet. Det var ju där de fick sin identitet och makt, och alla pengar att köpa popsvisor, bil, radhus och semesterresor för.

Det skulle de inte ge upp i första laget, trodde jag. Men det har de gjort.

Eller – har de verkligen det? Trots allt arbetar de flesta fyrtialister fortfarande. Och allt fler politiker anser att de måste fortsätta med det ett bra tag till om den svenska ekonomin ska gå ihop. Samtidigt har det på senare år i Sverige växt fram en tydlig åldersdiskriminering. I riksdagen borde pensionärerna vara tio gånger så många som de är, om den skulle spegla väljarna. Och ännu fler om riksdagen tog tillvara den erfarenhet och kunskap som de äldre har.

Göran Persson föregår med dåligt exempel i denna politiska åldersdiskriminering. Vid varje ny regeringsombildning förnyngar han och plockar bort de äldre, eller gör dem till idrottsminister, landshövding eller ambassadör långt borta. Men så har vi också den sämst utbildade regeringen i EU i dag.

Denna politiska åldersdiskriminering har ingen motsvarighet i övriga Europa. I senaste presidentvalet i Frankrike var de tre huvudkandidaterna, Chirac, Le Pen och Jospin, pensionärer. Det är som om vi i Sverige finge välja mellan Fäldin, Werner och Carlsson. I Europa vet man att äldre politiker inte bara är tryggast utan också ofta radikalast. Man minns de tre gubbar som räddade och byggde upp det nya Europa – Churchill, de Gaulle och Adenauer.

I Sverige har vi politiska ungdomsförbund, befolkade av unga karriärister, kläckningsanstalter för politiska broilrar, vars

Trots allt arbetar de flesta fyrtialister fortfarande. Och allt fler politiker anser att de måste fortsätta med det ett bra tag till om den svenska ekonomin ska gå ihop.

uttalanden och aktiviteter får en att allt oftare undra var tanken om ungt friskt blod kommer ifrån.

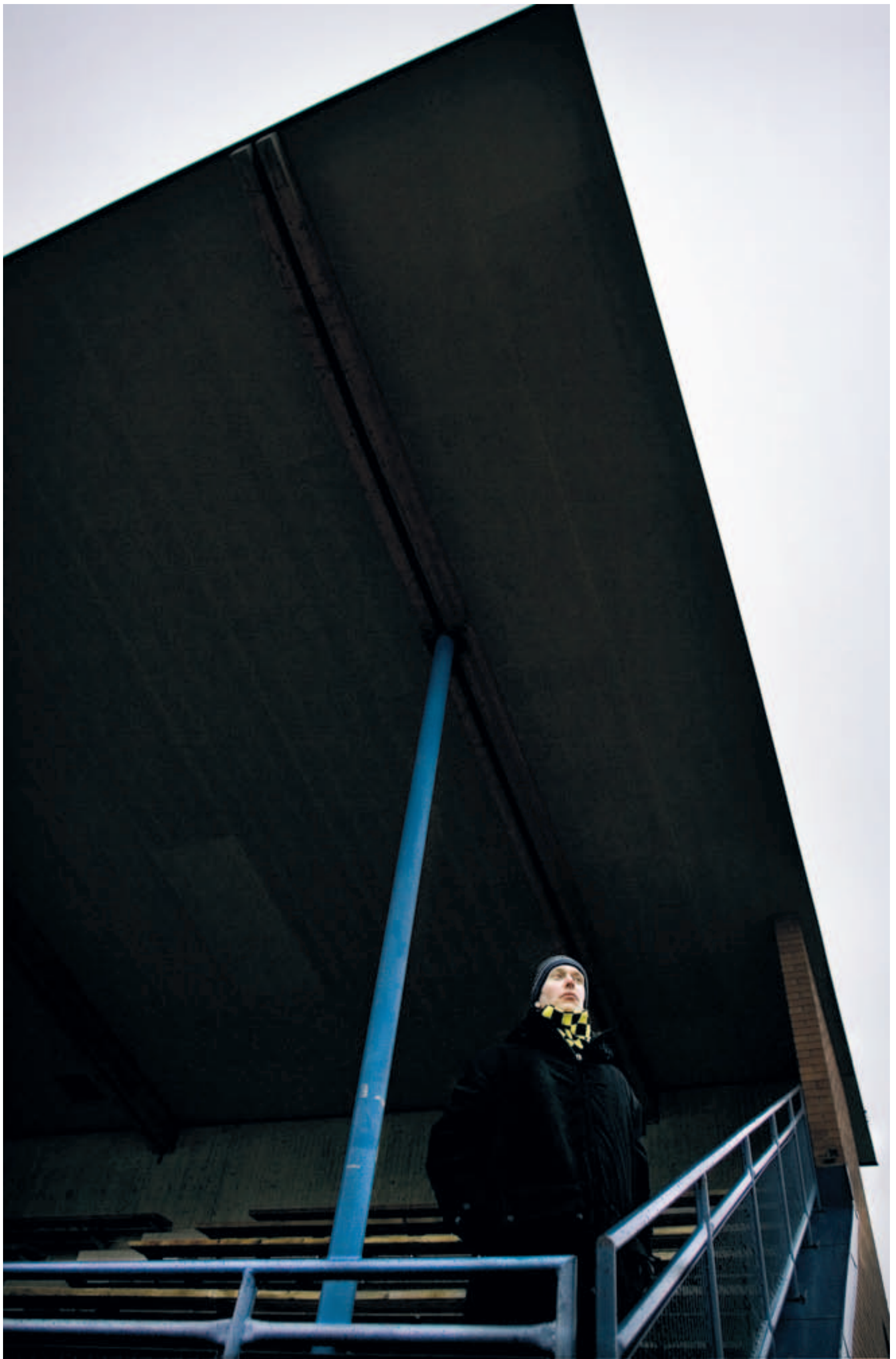
Samma sak gäller massmedierna. I teve plockar man bort programvärdarna under femtio, trots att tittarna till stor del är över. I dagspress och radio är det likadant. Där går åldersdiskrimineringen inte bara ut över medarbetare som pensioneras vid en ålder då de borde fortsätta som senior editors, som i USA. Utan då de många läsarna och tittarna som är över sextio vill läsa och höra även om annat än Britney Spears.

KANSKE FÅR VI snart ett uppror bland fyrtialisterna. De har fortfarande makt. När de var tonåringar utövade de den med sina fickpengar som de lade på pop och kläder och på så vis skapade en ny ungdomskultur. Nu har de ännu mer pengar, de är den köpstarkaste svenska generationen. De bor ofta bra och billigt och har inte längre några barn att betala för. Allt kan de lägga på konsumtion.

Reklambyråerna börjar nu upptäcka dem. Och det diskuteras bland pensionerade journalister att starta magasin som vänder sig till dem, och som varken handlar om tulpanresor eller bantning, utan om sådant som fyrtialister gillar. Bilar, arbete, politik, golf och Beatles.

LUDVIG RASMUSSEN
är frilansjournalist
fokus@dn.se

ANNE-LI KARLSSON
är illustratör
fokus@dn.se

I värsta fall
kan det bli
derbyn på
Enskede IP.
Mårten
Paulsson
testar
läktaren.

AIK efter allsvenskan. Säsongen som gick blev en prövning för AIK-supportern Mårten Paulsson. Resultatet blev att han gjorde saker som han aldrig gjort förut. Det enda han vet inför 2005 är att något nytt är på väg – inte om det blir bättre eller sämre.

text Jan Lewenhagen foto Paul Hansen

Turbulenta tider att vänta

MÅRTEN PAULSSON var i New York på semester tillsammans med sin familj. De hälsade på några goda vänner. Mårten lånade datorn för att se vad som hände på hemmaplan. Han möttes av rubrikerna om AIK-tränaren Richard Moneys avgång när endast tre matcher hade spelats.

Hans förväntningar inför säsongen hade varit rimliga. Klubben skulle bygga för framtiden, ligga någonstans i mitten i stället för att krampaktigt slåss om en toppplats. Ångesten skulle ut, spelglädjen skulle släppas in igen.

Nu förstod han att det inte skulle bli så.

– Jag satte i gång en kampanj. Hjärnans kampanj mot hjärtat.

Han ville fortfarande tro, men förstod något annat. Han fick det bekräftat en majkväll i Örebro. Han hade kört dit ensam, bara för att se sitt lag förlora. Känslorna började komma i kapp. Uppgivenheten, den förlamande kraftlösheten.

– Det kändes som om någon sänkt kropps-temperaturen med tio grader och ersatt skelettet med gummislangar.

I DN:s bilaga inför seriestarten hade han berättat hur han blev AIK-are som tioåring efter en o–o match mot Landskrona Bois.

Han klippte ärmarna av jeansjackan, skrev ”Black Army” på ryggen med tusch och satte en punkig ring runt a:et. Det här var i slutet av 70-talet. För honom har AIK sedan dess varit ett punklag, något att identifiera sig med för en kaxig liten kille som alltid ville käfta emot lärarna. Inget man höll på för att bli omtyckt eller för att flyta med.

Han kunde fortfarande få den där punk-känslan när han tryckte ned AIK-nålen i kavajslaget och gick till jobbet: ”Jag är AIK-are. Fuck you”.

Andra dagar orkade han bara inte, nålen fick stanna hemma.

Punken hade också varit förknippad med humor. Nu var det längesedan han hade skrattat på AIK:s matcher, varken åt spelet eller åt klackens ramsor. Allt hade blivit gravallvarligt.

Han satt i bilen på väg hem från Örebro och lyssnade på en talbok, Jan Guillous ”Ondskan”. Han visste inte att han fem månader senare skulle sitta hemma hos grannen, han som var hammarbyare och hade Canal plus, och se AIK spela sig ur allsvenskan inför tomma läktare på Råsunda.

Mårten Paulsson har varit AIK-are ända sedan han som kaxig liten kille på 70-talet skrev ”Black Army” med tuschpenna på jeansjackans rygg.

Nu försökte han tänka på det som var bra i livet, på Stina och deras två små pojkar, han hade ett bra jobb som projektledare på ett trafikföretag. Varför komma hem och vara sur för fotbollens skull?

Det finns ju alternativ. Ett var att i stället bli en sån som gladdes åt vinster och sket i förluster.

Mårten Paulsson visste att det gick. När han pluggade på 80-talet hade han bara sett fem sex matcher per år, visste knappt vad spelarna hette och brann i stället för musiken.

SAMTIDIGT GAV FOTBOLLEN så mycket. Han hade fått kompisar, med AIK som den gemensamma nämnaren, även om de gjorde andra saker och pratade om annat. Tog man bort AIK skulle allt det andra falla.

Fotbollen var så mycket mer än stjärnkul-ten runt Zlatan, Ljungberg och de andra. I själva verket något helt annat, ljusår från

tramset på fotbollsgalan. När allt annat är lite ljummet håller fotbollen känslorna på tårna. Fotbollen kan lära dig vem du är och något om livet.

Mårten Paulsson provade sitt fotbollsintresse och beslutade sig för att hänga i. Han skulle inte svika, tvärtom, han skulle stå upp.

När Örebro kom på återbesök, nu var det ödesmatch i höstrusket, gjorde han något han aldrig gjort förut.

Han nöjde sig inte bara med att gå på matchen. Han tog ett initiativ och fick andra att haka på. Supportrarna skulle vara på plats och möta spelarna när de kom i bussen inför matchen.

Spelarna applåderade när de såg fansen med bengaliska eldar och facklor. Sedan fick de ändå stryk.

– Nu kan jag vara moralisk mot de där förbannade lattedrickarna. Det hade jag inte kunnat säga med samma schwung om jag inte gjort något, om jag inte hade agerat.

Nästa match på Råsunda var derbyt mot Hammarby. Mårten Paulsson befann sig på Norra stå och såg hur delar av publiken, några hundra, försökte storma planen.

Händelsen följdes av krigsrubriker. Han mejlade tidningarnas krönikörer, men förstod att det var kört.

– Det var moralpanik. Det fanns inget utrymme för att diskutera vad som egentligen hade hänt. De som försökte göra det var satans lakejer.

Yttre tryck, inre kaos. Återigen gjorde Mårten Paulsson något han aldrig gjort förut. AIK hade årsmöte och han engagerade sig

När allt annat är lite ljummet håller fotbollen känslorna på tårna. Fotbollen kan lära dig vem du är och något om livet.

i det nätverk som ville byta ut huvudstyrelsen och inte accepterade valberedningens lätta ansiktslyftning.

– Jag är glad och stolt att jag var delaktig i det, även om jag befann mig i periferin, säger Mårten.

AIK-Fotboll

- I år åkte AIK ur allsvenskan för första gången sedan 1979. Smällen tog extra hårt eftersom laget så sent som 1999 spelade i Champions League mot Barcelona, Arsenal och Fiorentina.
- Säsongen 2005 väntar superettan, som blir en kultserie nästa år med lag som IFK Norrköping, Degerfors och Mjällby.
- AIK gick vilse när framgångarna från 90-talets slut skulle förvaltas. Tränarna som kom efter Stuart Baxter byttes ut en efter en och spelarna drabbades av prestationsångest. Det var inte heller till hjälp att några av lagets anhängare – Firman och dess undergrupper – gärna ville ta både tränare och spelare i upptuktelse.
- AIK har fortfarande ett unikt publikstöd. Klubben kom trea i årets publikliga, trots bottenplaceringen och trots att en hemmamatch spelades inför tomma läktare.

Han säger att lyckligtvis har de kompetenta gräsrotterna vaknat. Det finns en massa supportrar i hans ålder som växt upp i klubben, utbildat sig, skaffat sig erfarenheter och som man inte kan köra med hur som helst. Det kryllade av människor som förstod att AIK:s ledning inte höll måttet och som till sist ville göra något åt saken.

– Det har varit lite som i USA där bara halva befolkningen röstar. Det har snackats om Firman, Black Army, men man har inte haft koll på grupperingarna. Det gäller att det finns vanliga människor med vanliga erfarenheter som har lite skinn på näsan och som kan säga ”hallå”.

Inför nästa år har han inga illusioner. Det gamla är borta, något nytt är på gång.

– Något jag lärt mig är att det alltid kan bli värre, det kan bli ett ekonomiskt moras så att vi får problem med licensnämnden. Då blir det derbyn härute, säger han och pekar ut mot Enskede idrottsplats från köksfönstret.

JAN LEWENHAGEN
är sportreporter på DN
jan.lewenhagen@dn.se

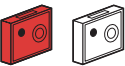
PAUL HANSEN
är fotograf på DN
paul.hansen@dn.se

I KINA

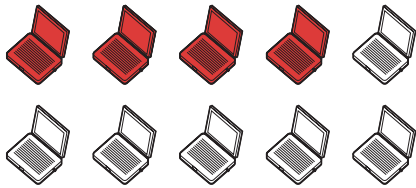
- bor var femte människa

- tillverkas varannan digitalkamera

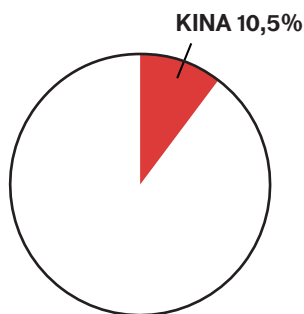

- tillverkas 4 av 10 persondatorer

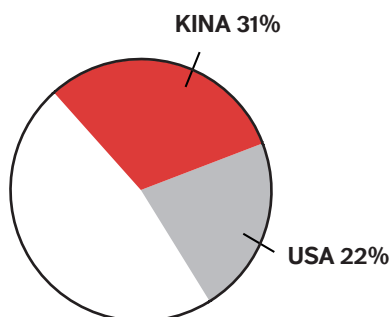
ENERGIFÖRBRUKNING

Kina står för 10,5% av världens energiförbrukning, men per person är förbrukningen bara en femtedel av Sveriges. Detta täcker inte behovet, energibristen i Kina 2004 var cirka 20 000 megawatt. Kolkraft är den huvudsakliga energikällan.

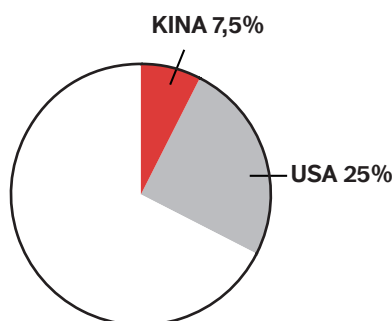
KOLKRAFT

Kina använder 31% av världens koltillgångar. Kolet står för mer än två tredjedelar av Kinas energiproduktion.

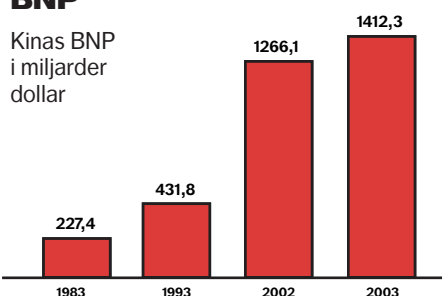
OLJA

Kina står för 40% av konsumtionsökningen i världen sedan 2000. Man är den näst största oljeförbrukaren i världen.

BNP

Kinas BNP i miljarder dollar

Rekordåret 2005. Kina blir i år en av världens största råvaruförbrukare. Tillsammans med den billiga och stora arbetskraften gör det Kina till en ekonomisk gigant. För kineserna innebär det ökade krav på standard. Nu vill alla ha en egen bil.

text **Torbjörn Petersson** grafik **Johan Jarnestad**

Draken som slukar världens resurser

DET ÄR LUNCHRAST på en bensinstation vid fjärde södra ringleden i Peking och servicekillar sitter i en soffa och lastar in ris och grönsaker. Hungern från 1,3 miljarder invånare har Kina på senare år klarat att stilla. Hur blir det med bilarna?

Ännu finns det bara en bil per 70 invånare i Kina – mot en bil för varannan invånare i USA – men försäljningen ökar snabbt och 19-årige Bian Xingchen som arbetar på macken har för länge sedan börjat drömma om en egen bil.

– Jag ska köpa bil när jag får råd. Att jobba här är ett perfekt tillfälle att få se olika bilmodeller på nära håll. Helst skulle jag vilja ha en Benz eller en BMW, säger den unge mannen, som om han förmår skaffa en liten kinesisktillverkad bil är mer än nöjd.

Bians uppgift är att tanka bilarna när kunderna stannat till framför de gröna pumparna. Det är förresten inte bara bilar som ska tankas på bensinstationen vid fjärde södra ringleden, det är också vespor och mopeder, och flakcyklar med hjälpmotorer. Förarna klagar på att bensinpriset höjts. Den bästa bensinen har gått upp till 3,90 yuan litern, drygt tre kronor.

Zhang Shunde, en kund, minns när bensinen kostade två yuan. Han har haft körkort i åtta år och har sett hur de ständigt nya och bredare vägarna i den kinesiska huvudstaden proppats igen av nya bilar.

Hur många bilar finns det egentligen i Kina?

– Ingen aning, säger Zhang och ytterligare två kunder som får frågan.

– Vet inte, säger Li Yuhong, en kvinna från Sichuanprovinsen som arbetat på macken i två år. Det är många som har köpt bil det senaste året, fast inte så många att det blivit kö här vid bensinstationen. Någon kö blir det inte heller i framtiden för i takt med att bilarna blir fler så byggs det fler bensinstationer och större vägar.

FENG ZHIJIE, som stannar sin nya bil vid en av pumparna, gissar att det finns något tiotal miljoner bilar i Kina, vilket är en god uppskattning. Knappt 20 miljoner bilar, säger officiell statistik.

Feng klagar också på bensinpriset. Men det är ingen tillfällighet att oljepriset nådde rekordhögt under 2004. Bara i år har oljekonsumtionen ökat med femton procent i Kina. Landet står ännu bara för knappt åtta procent av hela världens efterfrågan på olja, men behovet ökar snabbt. Konsumtionen har fördubblats de senaste tio åren. Om ytterligare tio år väntas nationen ha fördubblat dagens energibehov.

– Det är svårt att gissa hur högt bensinpriset blir under 2005, men jag har läst att det kanske blir lägre, säger den välinformerade Feng Zhijie, och hänvisar till de experter i branschen, som förutspår en ökad världsproduktion och därmed lägre pris inom ett år till följd av den kinesiska drakens törst.

Samma bedömare tror också att Kinas växande oljebehov gör bensinpriset mer rörligt de närmaste åren. Vad som händer längre fram går inte att förutse. Kina slukar redan mycket av världens resurser, cirka 30 pro-

cent av allt kol och stål. De investeringar Kina genomför eldar på ekonomin och har lyft något hundratal miljoner invånare ur fattigdom, men investeringarna är också råvarukrävande.

NÄR INKOMSTERNA ökar ytterligare får ännu fler råd att köpa energislukande tvättmaskiner, luftkonditioneringapparater och bilar. Inom tjugo år kan Kinas inkomst per invånare ha nått upp nästan till dagens nivå i Sydkorea. Om energibehovet per person också stiger som det tidigare gjort i Sydkorea skulle det, enligt en uträkning av tidskriften The Economist, betyda att Kina behöver fyra gånger så mycket energi runt 2025. Den ökningen skulle i sig ensam vara större än hela USA:s totala energikonsumtion 2004.

Vad händer om kineser fortsätter att köpa fler bilar i den takt som skett de senaste åren?

– Luftföroreningarna ökar, men staden uppmuntrar bilister att köpa den renare bensinen, som är Europaklassad. Situationen blir också bättre när nya vägar byggs, säger Feng Zhijie, stående mellan bensinpumparna.

Om biläggande någon gång i framtiden skulle bli lika populärt i Kina som i USA och antalet bilar per invånare når amerikansk nivå skulle det betyda 650 miljoner bilar på kinesiska vägar. Det är fler bilar än samtliga bilar i hela världen i dag.

SÅDANA PROGNOSE ger skrämmande följder för den kinesiska miljön och för världsmarknadspriset på energi. Om Kinas konsumtion av råvaror och olja och övrig energi skulle stiga till rika länders nivå skulle det inte finnas resurser nog på jorden att tillgodose behovet.

Feng Zhijie ser mer ljus på utvecklingen, där vi fortsätter samtalet på bensinstationen vid ringleden i Peking.

– Bensinen räcker inte till för att vi i Kina ska kunna skaffa oss lika många bilar som i USA, men i framtiden behöver vi kanske inte bensin, då drivs kanske bilar med batterier och solkraft, säger han.

Ökat behov i Kina och i andra länder med snabb ekonomisk utveckling håller troligen uppe priset på bränsle eftersom reservkapaciteten inte är särskilt stor i världen. Kina kan lära sig att utnyttja energi effektivare. Nya metoder tillkommer. Högt pris uppmuntrar till utveckling.

Bilist Feng är optimist.

TORBJÖRN PETERSSON
är DN:s korrespondent i Peking
torbjorn.petersson@dn.se

JOHAN JARNESTAD
medarbetare på DN:s grafikredaktion
johan.jarnestad@dn.se

FOTO: TORBJÖRN PETERSSON

KINAS FÖRBRUKNING AV VÄRLDENS...

(2003)

33%

BOMULL

27%

STÅL

23%

BLY

19%

KOPPAR

18%

SOJABÖNOR

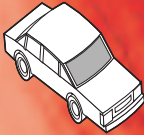

VETE

BILAR

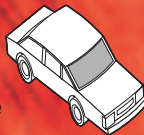
I KINA

1 bil per
70 invånare

I USA

1 bil per
2 invånare

Idag finns cirka
20 miljoner bilar
i Kina. År 2015
beräknar man
att siffran är
150 miljoner.

ANTAL KINESER SOM ÄGDE...

PERSONDATOR

1995

2 771 500

2001

24 339 000

MOBILTELEFON

3 615 000

140 800 000

INTERNET

60 000

33 700 000

SOM ANVÄNDE...

Rökfritt på krogen.”Dosornas krig” trappas upp under 2005. Flera snustillverkare satsar hårdare än någonsin i år när rökning förbjuds på krogar och kaféer. DN har besökt den största aktörens egen lilla tomteverkstad där planer smids och prylar produceras.

text **Gunilla Eldh** foto **Beatrice Lundborg**

Pristagare siktar på krogarna

SNUSFABRIKANTERNA GNUGGAR händerna inför det nya året. Mitt i sommaren öppnar sig en marknad av oanade mått. När rökförbudet på restauranger träder i kraft den första juli, får företagen en helt ny kundkrets. Tiotusentals nikotinberoende krogbesökare hamnar i knät på dem som säljer rökfri tobak i Sverige. Och för nikotinoskulderna finns påsar som smakar öl, mint eller bär och snart kommer pina colada.

För en marknadsförare måste det vara som att skjuta på sittande fågel.

Det senaste halvåret har de svenska snustillverkarna haft ett experimentfält i fullskala för olika reklamaktiviteter. I Norge är svenskt snus inte förbjudet som i EU-länderna, och där infördes rökstopp på krogen redan den 1 juni 2004.

Efter att ha övat sig på norrmännen är företagen väl förberedda att ta över restaurangbranschen från cigarrettillverkarna. De flesta kör så det ryker för att positionera sig i god tid. Det handlar om allt från nya fabriker och snusautomater med kylaggregat till nya dosor, moderna ”spottkoppar”, varuställ och ännu flera smaker.

I ett vindskontor på Östermalm i Stockholm har en affärsutvecklare och formgivare tänkt till, klämt och pillat, snackat och mätt, ritat och räknat i snart ett års tid. De har sålt in hela paketet till Swedish Match som är ojämförligt störst på den svenska marknaden.

Men inför rökstoppet på krogarna gäller det att försvara positionen. Konkurrenterna är där och nosar och alla vill komma åt kvinnorna, en konsumentgrupp som ökat markant.

–Det är kul att jobba för ett företag som har muskler. Det vi gör går direkt ut till nästan alla krogar i Sverige, säger Tom Olson, affärsutvecklare på Robin Wood.

Det var han som fick idén till en portabel snushink för att minska snusets äckelfaktor.

–Man sitter på krogen och tar en snus till fördrinken och sen ligger ”blodigeln” där i askkoppen halva middagen, säger han.

FORMGIVAREN BJÖRN AHLBERG fick uppdraget att rita deras förslag till ”pristagare”. Det blev en formskön och funktionell slaskhink med tydlig koppling till produkten.

–Vi ville göra en elegant och diskret behållare som funkar i ett kit ihop med annat på ett krogbord, som salt- och pepparkar och tandpetare. Den här grejen ska man inte behöva ifrågasätta, den ska funka för allt från tuggummi till olivkärnor, säger Tom Olson.

Ändå är det ingen tvekan om att det är Swedish Matchs premiummärke General som tar hand om kroggästernas uttjänta pril-

lor. På prototypen är varumärket tryckt i guldfärg men det finns också en variant där det bara står ”no cigarettes”.

Ahlberg har också gjort en lyxigare variant av ”pristagaren” som tills vidare får stanna på ritbordet. På den syns inte varumärket förrän behållaren öppnas med en dold fjäder.

–Svincool, säger Olson belåtet.

Eftersom det fortfarande kommer att vara tillåtet att röka under första halvåret 2005 måste materialet tåla glödande fimpar också. Lukten av bränd plast är ingen bra reklam. Därför var det mycket pyssel med hemliga plastrecept i Electrolux laboratorium innan prototypen var klar.

–Dilemmat var att vi måste komma in i god tid innan rökförbudet träder i kraft. Samtidigt är det fortfarande Blend och Prince som ”äger” krogarna.

Robin Wood, fick inte bara uppdraget att ta fram ”pristagaren” utan även nya dosor och snusautomater.

Deras specialdosor har fått samma elipsoida form som ”pristagaren”. De kommer att tillverkas i en begränsad upplaga för utvalda tobakshandlare.

–Tanken är att dosan ska vara lätt att smygga ner i jeansfickan och kännas skön i handen. Vi har också gjort en tjejvariant i vitt som ska kännas lite som en puderdosa, säger Tom Olson.

Prototypen till ”tjejdosan” är matt och påminner om en snäcka. Med en lätt tryckning öppnar den sig på ett sätt som gör att man förväntar sig att se en skimrande pärla i gapet. Men i stället kommer den att innehålla miniportionspåsar med snus i nya smaker som antas attrahera kvinnor.

Bland de prototyper till snusautomater som Robin Woods tagit fram finns en med riktigt avancerad väljare. Med samma lilla fingerrörelse som man plockar låtar på en

”Den kanske inte funkar på alla ställen, men på exklusivare krogar i storstäderna skulle den vara klockren. Jag menar, samma grejer går ju inte hem på både Gröne Jägarn och Lydmar.”

I-pod, väljer man snusmärke från en 3D-bild som lyser upp vid den lätta beröringen.

Den är helt klart favvo-automaten om man frågar upphovsmakarna men sannolikheten för att kroggästerna ska få leka med den är

liten. Förutom att den är dyrast att tillverka ogillar Konsumentverket sexig marknadsföring. Tobaksreklam ska vara ”måttfull” och ”inte inbjudande”, något som torde utsluta en maskin som lyser upp när man killar den på magen.

–Den kanske inte funkar på alla ställen, men på exklusivare krogar i storstäderna skulle den vara klockren. Jag menar, samma grejer går ju inte hem på både Gröne Jägarn och Lydmar, säger Tom Olson.

SAMTIDIGT SOM ROBIN WOOD lägger ut sin bombmatta över hela landet, skjuter lilla uppstickaren XQS i Östersund in sig på skidorterna i norr. Lagom till jul fanns nya träställ för deras produkter på hundrafemtio krogar i fjällvärlden som frekventeras av aktiva och ofta trendkänsliga unga vuxna. Och snart kommer en snuskopp i plast med rökfärgat

glaslock där ”snusnedkastet” är integrerat i loggan.

I början av hösten taggade XQS upp med bioreklam i universitetsstäderna och nu i januari är det dags för lansering i TV4:s lokalkanaler. Över tvåtusen försäljningsställen, plus Pressbyrå och Seven Eleven-butikerna säljer nu snuset som inte smakar snus.

–Vi vill vara annorlunda. Vårt snus smakar inte tobak utan till exempel kaffe, ice-mint eller apelsin. Det är sött och gott, säger Laura Wandry, marknadschef på XQS.

Affärsiden är att rökare ska kunna trappa ner med XQS: Varva cigarretterna med påsprillor som innehåller nikotin, för att sedan varva nikotinprillor med nikotinfria. Påsarna säljs i kuvert som går att stoppa ner i cigarrettpaketet. På det sättet behöver blandmissbrukaren inte ha två olika förpackningar med sig på krogrundan.

Kassaskåp? Nej, det är tre olika prototyper på hur de nya snusautomaterna kan komma att se ut.

När rökförbudet införs på krogarna står tobaksbolagen startklara med nya snus-smaker och nya askkoppar för snusaren när prillan ska spottas ut. "Pristagaren" är en behållare framtagen av Swedish Match som även ska passa in mellan salt- och pepparkaret på krogbordet.

Men en produktlinje som underlättar nedtrappning bäddar också för upptrappning. Det är onekligen lite alkoholisk-varning över XQS. En påse pina colada – ananas, kokosmjölk och rom – låter som en perfekt inkörsport till "the real stuff" där man får nikotinkicken på köpet.

DET ENDA FÖRETAG SOM hittills gått upp i ringen mot Swedish Match är Gallaher som nischat sig på lågprismarknaden med sitt Gustavussnus. Ett annat av deras märken, Grand, säljs i King size-dosor och marknadsförs av en kostymklädd jätte. Den verkliga snusjätten kände sig uppenbarligen hotad eftersom man försökte trycka till Gallaher för att deras snusdosor liknade Swedish Matchs!? Medierna refererade till fajten som "dosornas krig".

Det unga företaget Snusab har en uttalad kvalitetsprofil och kan skryta med hant-

verksmässig tillverkning, dyrare tobak än konkurrenterna och lägsta halten av det cancerframkallande ämnet nitrosamin. Smakprofilen är svettig och muskulös med öl, konjak och lakrits. De knubbiga plastdosorna har signalfärger och lucköppning i sidan i stället för lock.

– 2005 är vårt stora lanseringsår. Vi bygger en ny fabrik i Bispgården för att möta den växande marknaden i Sverige. Vi kommer med nya smaker och förpackningar som sticker ut, lovar Snusabs vd Peter Borg.

Han låter som en nikotinslavarnas riddare när han beskriver sin produkt som räddningen från den livsfarliga rökningen.

– Sverige är det enda landet i världen som lever upp till WHO:s målsättning att få ner andelen rökare i befolkningen till 20 procent. Norden är en förebild för många länder som har extremt hög andel rökare, som Chi-

le och Libanon där kostnaderna för rökningen är enorma, säger Peter Borg.

Folkhälsoargumentet håller inte, det finns andra skäl till att EU ville behålla exportförbudet, enligt honom.

– Starka aktörer, cigarrettproducenterna, är ju emot snuset. Men beslutet håller högst ett par år, sedan blir det omöjligt.

Men Snusab har själv starka ägare som satsar stenhårt på att lansera varumärket i Europa så fort regelverket luckras upp.

Lilla Skruf. satsar också på kvalitet – "färskt snus från Småland" – men har en mer hemvävd smakprofil med tranbär som spjutspets. Logotypen och de snövita dosorna ger ett eteriskt intryck. Om änglar kunde snusa vore det säkert Skruf som gällde i himlen.

Av snusproducenterna har Fiedler & Lundgren den rakaste hälsodeklarationen på hemsidan med länkar till både Folkhälsoin-

stitutet och Tobaksfakta. Företaget tillverkarde snus redan vid sekelskiftet och återupptog nyligen produktionen.

I början av hösten lanserades "damsnuset" Mocca, androgyna Metropol och maskulina Granit. Dosornas är metallicskimrande och gjorda av plåt i en välbekant form. Fiedler & Lundgren har plockat upp den från 1700-talets prisdosa som tillverkades i silver eller guld och var en statussymbol på den tiden.

Men den moderna snusdosa som allra mest liknar morfars graverade från 1800-talet ligger fortfarande i pipeline. Det är utan tvekan Robin Woods "lilla vita"...

GUNILLA ELDH
är medicinreporter på DN
gunilla.eldh@dn.se

BEATRICE LUNDBORG
är fotograf på DN
beatrice.lundborg@dn.se

Hiphop-
kännarna
längtar
efter
Peshis
album.

De säckiga byxornas återkomst. Under 2005 vänder populärmusiktrenden och svennemodet än en gång. Det går inte att göra smalare byxor än dem du hittat i butikerna under 2004. Och så kommer Peshi.

text **Niklas Wahllöf** foto **Åsa Sjöström**

Stilar som styr

MINNS DU NÄR SEKLET VAR NYTT? Petter, Feven, Fattaru, Melinda Wrede, Eye n'I, Awa, Ayo och Addis Black Widow gör det säkert. De var artisterna som nära på dominerade de svenska topplistorna. Tillsammans med en drös utländska genrekolleger. Ur radiokanaler, i klädaffärer och på klubbar strömmade hiphop – och annan dansinriktad musik – och varenda tidning med någon form av musikbevakning var strängt upptagen med att försöka förstå, känna sig hemmastadd i, och så initierat det bara var möjligt berätta om den ”nya” subkulturen. Kort sagt: Hiphop hade blivit den svenska medelklassens förstaval när det kom till populärmusik. Och de större klädkedjorna hängde på, det gör de alltid. Eftersom populärmusiken mer än någon annan kulturyttring styr modet på gatan gällde hiphoppens och dansmusikens stilideal. Minns du? För bara något år sedan påminde byxbenen mest om ett tvåmannatält. Och minns du de stora dunjackorna, de pösiga munkjackorna och överdimensionerade träningssockorna? Och hörlurarna av modell XXL som hängde runt halsen på alla som gjorde anspråk på att ha kontakt med samtiden? Då kom reaktionen. Den hette Håkan Hellström.

När Håkan Hellströms skiva ”Känn ingen sorg för mig Göteborg” under 2000 och 2001 blev en angelägenhet för hela riket exploderade det som alla svenska musikskribenter, villabarn och replokalsband gått och väntat på: en resonansbotten för den gitarrbaserade popen med brittiska förtecken. **HELLSTRÖM OMFAMNADE** The Smiths och Morrissey, såväl textmässigt som i intervjuer – och alla dittills ointresserade började plugga in sig på brittisk pophistoria. I pressen uttalade sig plötsligt tjugoåringar om hur nere de hade varit med artister som för tjugo år sedan gavs ut på små engelska indiebolag. För de små gitarrbanden runt landet, uppfyllda av universitetsångest, existentiella grubblerier och problematisk kärlek, fanns det återigen vägar ur anonymiteten. Små svenska skivbolag satsade inte längre på berättelser om förorten till tunga beats, utan på blåkopior av det tidiga 80-talets Manchester-scen. Och liveställen för gitarrbaserad pop poppade upp som svampar ur asfalten. Ur pressen försvann dans- och hiphop-artiklarna på nolltid. Smala band bubblade på den väldigt breda Trackslistan, och Franke, ett av Sveriges minst inställsamma popband, tog sig in på försäljningslistan. När

Broder Daniel toppade försäljningslistan för album (oktober, 2003) hade trenden vänt på allvar. Och så gick klädbutikerna stilmässigt baklänges igen. År 2004 var det cigarrettbyxor som gällde. Och rutiga kappor à la brittiskt 60-tal. Kavajernas slag tävlade med läderslipsarna om titeln ”Smalast i år”. En titt på Grammisgalans nomineringar visar tydligt vilken stil som regerade den svenska musikbranschen 2004. Årets låt, årets album, årets artist – ingen kommer från klubb/dans- eller hiphophållet. **MEN SORRY**, dina nyvunna popkunskaper och inskurna kläder blir snart mycket mindre värda. För hösten 2005 är det slut på det roliga. Musikgenrerna byter återigen plats. Indie-popen flyttar tillbaka ner i underjorden. Streetmodet kommer tillbaka och tränings-tröjorna med enorma loggor flyttar ut på gatan igen. För de rappande artisterna från seklets början har ju inte lagt undan mikrofonen och skaffat sig ett jobb. Det är bara i Sverige som genren fått maka sig nästan helt utanför strålkastarskenet. Snabbpratande poeter ligger i startgroparna över hela landet, från Hässelby till Hässleholm. Allt som behövs är en storsäljande stjärna.

Några hiphopsläpp under 2005

- **Timbuktu**
- **Roots Manuva**
- **Dr Dre**
- **Khujo & Timo**
- **50 Cent**
- **Redman**
- **The Geto Boys**
- **Rantoboko**
- **Le Peuple De l'Herbe**

Kanske heter hon Peshi. Den 22-åriga tjej-en från Norrköping och Göteborg med en redan förbluffande lång meritlista. Hon var på gång redan, ja du vet när, men släpper det i hiphopkännarens kretsar starkt efterläng-tande albumet ”The work of art, the art of work” under årets första månader. Sedan rullar det på, se här ovan. Eller så blir det någon annan som vänder trenden. För vänder, det gör den. Och gitarrpopen står på återväxt till 2008. **NIKLAS WAHLLÖF** är musiksribent på DN niklas.wahllöf@dn.se **ÅSA SJÖSTRÖM** är fotograf på DN asa.sjostrom@dn.se

Valår jorden runt. 2005 verkar bli det folkomröstnings- och valtätaste året någonsin. Men val är i sig ingen garanti för att medborgarna får inflytande.

text **Anders Isaksson** illustration **Anne-Li Karlsson**

Demokratiska val riskerar bli överrock åt makten

NÅGRA DAGAR EFTER den palestinske presidenten Yassir Arafats begravning förklarade Göran Persson att ”Arafats dröm om rättvisa och palestinskt självbestämmande också är vår” och att palestinerna just därför måste utse ett ”legitimt ledarskap genom fria demokratiska val på samtliga nivåer.” Att valet av Arafats efterträdare genomförs som planerat den 9 januari är, menade Persson, en förutsättning för möjligheterna att skapa fred och stabilitet i regionen.

Göran Perssons uttalande är inte särskilt originellt, snarare en stämma i en kör av statschefer, statsministrar och utrikesministrar som alla sjunger demokratins lov samtidigt som de brottas med en växande misstro från sina egna väljare. Paradoxalt nog kan man i dag både glädja sig åt de demokratiska idéernas globala frammarsch och bekymra sig över utvecklingen i de etablerade demokratierna.

Även om 1900-talet numera brukar beskrivas som demokratins århundrade, fick de första ansatserna till globalt genomslag på 1980-talet en rejäl skjuts först efter Sovjetunionens och kommunismens sammanbrott. Resultatet är naturligtvis att valen blivit fler och fler och att 2005 ser ut att bli det val- och folkomröstningstätaste året i mänsklighetens hittillsvarande historia. Några exempel: Tio medlemsländer i EU har hittills utlovat folkomröstningar om det nya fördraget. Det blir nyval i till exempel Portugal och val i England, Irak, Tanzania och Zimbabwe.

ATT ÄVEN EN hårdför diktator som Robert Mugabe i Zimbabwe arrangerar val demonstrerar att även hel- och halvdiktaturer gärna draperar sig i valsegrar, hur riggade och hur ofria valen än är. Mönstret för dessa imitativa demokratier är hämtat från enpartivalen i kommunistländerna, där både valdeltagandet och stödet för den sittande partichefen brukade ligga snudd på hundra procent, ungefär den nivå som Fidel

Castro på Kuba numera är tämligen ensam om att redovisa.

Diktaturernas vana – eller snarare ovana – att imitera valproceduren kan ju bero på att partier blivit politikens helt dominerande organisationsform, själva kriteriet för maktens legitimitet i både flertalet demokratier och i kommunistiska och allmänt auktoritära statsskick. I diktaturerna är partiet ett instrument i härskarens hand, men i dagens demokratier kan partiväsendet över huvudtaget inte tänkas bort. Demokratier är partistater ”i den meningen att statsstyrelsen får sitt reala innehåll genom de politiska partiernas verksamhet”, som Herbert Tingsten konstaterade redan i mitten på 1930-talet.

I DEN INTERNATIONELLA politiken har allmänna val vuxit fram som ett ”conditio sine qua non”, ett oeftergivligt villkor för att regimer ska uppfattas som rimligt demokratiska även om de i övrigt brister i grundkrav som

Även hel- och halvdiktaturer draperar sig gärna i valsegrar, hur riggade och ofria valen än är.

yttrandefrihet, fungerande byråkrati och oberoende domstolar. Att hålla val anses i varje läge bättre än att inte göra det.

Mot den bakgrunden kan man se både USA:s beslutsamhet att genomföra valet i Irak den 30 januari och raden av folkomröstningar om EU:s nya författning som olika sidor av den politiska maktens problem. Såsom valen i både existerande och i före detta diktaturer blivit en avgörande faktor för politisk legitimitet har folkomröstningarna blivit en sorts högre form av beslutsfattande i de etablerade demokratierna. De traditionella representativa systemen har förlorat i både prestige och anseende, valdeltagandet har sjunkit och folkomröstningar fått

status av direktdemokratiskt uttryck för folkets sanna vilja, inte bara nationellt utan också lokalt.

ALLA REGERINGAR I EU har formellt godkänt den nya författningen och frånsatt Irland och Danmark – som har obligatoriska folkomröstningar inskrivna i grundlagen – skulle också alla få stöd i sina parlament för en ratificering. I praktiken fungerar folkomröstningar som en smitväg undan det politiska ansvaret, folket säger sitt och politikerna slipper sätta makten på spel i impopulära frågor. Att inget enda land krävt folkomröstning på samma dag i alla EU:s medlemsländer är i sig ett vittnesbörd om att regeringarna spelar ett Svarte Petter-spel: Ingen vill själv säga nej, men en och annan hoppas säkert att folket gör det.

Om folkomröstningar representerar en högre form av demokrati än representativa styressätt är däremot mera oklart. De har av och till använts sedan slutet på 1700-talet i kritiska lägen – för att avsätta monarker, införa en ny författning – men har i flertalet demokratier huvudsakligen utnyttjats för att dyrka upp politiska låsningar. Frånsett Schweiz finns inget land där folkomröstningar kan påkallas i efterhand, som en överprövning av redan fattade beslut i parlamenten.

Lika oklart är det om allmänna val verkligen fungerar som startmotor i en demokratisk utveckling. I demokratins kärnområden – Västeuropa, Nordamerika, Australien och Nya Zeeland – var i stället allmän och lika rösträtt slutpunkten på en lång process där demokratins övriga förutsättningar växte fram med en parallell, successiv utvidgning av antalet röstberättigade. I Sverige tog det 55 år från ständsriksdagens avskaffande 1865–66 innan rösträtten blev allmän för både män och kvinnor och ytterligare nära 60 år innan utlandssvenskarna som den sista gruppen släpptes in i rösträttsgemenskapen. Under demokratins första decennier var rösträtten villkorad till krav på den enskilde, exempelvis

att man betalat sin skatt, att man inte levde på bidrag från det allmänna, att man gjort värnplikten och att man inte var försatt i konkurs.

I de nya demokratierna finns inga sådana begränsningar, alla över 18 år är regelmässigt röstberättigade samtidigt som både folkbokföringen och röstlängderna är så ofullständiga och opålitliga att valdeltagandet

I praktiken fungerar folkomröstningar som en smitväg undan det politiska ansvaret, folket säger sitt och politiker-na slipper sätta makten på spel i impopulära frågor.

blir mera appromixativt än exakt. Vid president- och parlamentsvalet i Moçambique för en månad sedan saknades exempelvis flera av de yngsta årskullarna i folkbokföringen, så ingen vet hur många som avvisades från vallokalen och hur många som fick rösta.

Men oavsett hur man bedömer livskraften i dessa nya demokratier har antalet traditionella diktaturer smultit ihop i rasande fart, särskilt i Latinamerika. Organisationen Freedom House klassificerar 117 länder som valdemokratier (”electoral democracies”) och World Audit kommer till ungefär samma resultat i sin ranking av kvaliteten på de demokratiska systemen i sin helhet. I division ett dominerar demokratins kärnländer, i division fyra blandas nyblivna demokratier som Turkiet och Niger med tveksamma fall som Ryssland, Kina och Kuwait. I nästa ranking lär Ryssland falla ännu längre ner, eftersom Vladimir Putin avskaffat de regionala valen och likt tsar- och kommuniststyrena flyttat makten till huvudstaden.

Men de demokratiska kärnländerna har bestämt sig för att gilla läget och har därför också förvandlat exporten av demokrati och finansieringen av allmänna val till ett snabbt

Val i världen under 2005

Parlamentsval anger i följande lista val till parlament med en premiärminister/statsminister.

Lagstiftande anger val till församlingar som exempelvis den amerikanska kongressen där det finns en vald president som sitter vid makten.

Kroatien 2/1, presidentval (1:a omgången)
Senegal 7/1, presidentval
Palestina 9/1, presidentval
Kroatien 16/1, presidentsval (2:a omgången)
Irak 30/1, parlamentsval
Centralafrikanska republiken 30/1, presidentval/parlamentsval
Saudiarabien 10/2, regionalval (1:a omgången)
Thailand 13/2, parlamentsval
Spanien 20/2 folkomröstning om den nya EU-konstitutionen
Centralafrikanska republiken 27/2, presidentval (2:a omgången)
Grekland februari, parlamentarikerna väljer president

Kirgisistan 27/2, parlamentsval
Saudiarabien 3/3, regionalval (2:a omgången)
Liechtenstein 11 och 13/3, parlamentsval
Andorra mars, lagstiftande församling
Burundi mars, parlamentsval
Portugal 10/4 folkomröstning om den nya EU-konstitutionen
Saudiarabien 21/4, regionalval (3:e omgången)
Afghanistan april, parlamentsval
Burundi april, presidentval
Frankrike 8/5, folkomröstning om den nya EU-konstitutionen
Iran 13/5, presidentval
Etiopien 15/5, lagstiftande församling
Caymanöarna 17/5, lagstiftande församling

Storbritannien maj, parlamentsval
Surinam maj, presidentval/lagstiftande församling
Albanien juni, lagstiftande församling
Anguilla juni, lagstiftande
Bulgarien juni, parlamentsval
Sankt Helena juni, parlamentsval
Ungern juni, parlamentarikerna väljer president
Singapore augusti, presidentval
Norge 12/9, riksdagsval
Centralafrikanska republiken september, presidentval
Mauritius septemmbler, parlamentsval
Polen september, parlamentsval
Liberia 14/10, presidentval/parlamentsval
Kirgisistan 30/10, presidentval
Egypten oktober, presidentval
Polen oktober, presidentval
Tanzania oktober, presidentval/lagstiftande församling
Azerbajdzjan november, parlamentsval

Danmark november, riksdagsval
Egypten november, parlamentsval
Honduras november, presidentval/lagstiftande församling
Aruba december, presidentval
Sri Lanka december, presidentval
Kap Verde december, lagstiftande örsamling
Solomonöarna december, parlamentsval

Ännu ej daterade val under 2005:

Andorra presidentval
Aruba lagstiftande församling
Burkina Faso presidentval
Chile presidentval/lagstiftande församling
Danmark folkomröstning om den nya EU-konstitutionen
Dominikanska republiken lagstiftande församling
Elfenbenskusten presidentval/parlamentsval
Gabon presidentval

växande biståndsområde. I EU har bistånds- och utrikeskommissionärerna var sitt direktorat som tillsammans med medlemsländerna och EU-parlamentet betalar valens kostnader, utbildar valförrättare och samordnar utskicken av valobservatörer för att begränsa möjligheterna till fusk. Vid valet i Moçambique i december hade EU 137 valobservatörer och den europeiska säkerhetsorganisationen OSSE och den förre USA-presidenten Jimmy Carters valövervakningsorganisation ytterligare ett hundratal.

VALET TILL PALESTINSK PRESIDENT den 9 januari betalas också till större delen av EU:s medlemsländer och kommer att övervakas av bortåt tusen observatörer, därav elva från Sverige och hela 30 ledamöter från EU-parlamentet. I biståndsmyndigheten Sidas så kallade valresursbas finns i dag 163 personer som i större eller mindre grupper årligen bevakat ett tjugotal val under de senaste åren.

Förutom att kunna skickas ut med kort varsel ska de ha varit valförrättare eller förtroendevalda i en valnämnd och haft minst tre månaders tjänstgöring i utvecklingsländer. Flertalet valobservatörer är i dag män i övre medelåldern, men i nästa rekryteringsdrive hoppas Sida jämna ut både ålders- och könsfördelningen.

Uppdraget är hyggligt betalt – cirka 30 000 kronor i månaden plus traktamenten – så de senaste åren har ansökningarna varit betydligt fler än antalet platser. Valövervakning och demokratisk fortbildning är helt klart en expansiv nisch i biståndsbranschen.

Frågan är om det leder till en demokratisk utveckling eller om valen förblir en formal-demokratisk drapering över mer eller mindre auktoritära regimer.

ANDERS ISAKSSON
är ledarskribent på DN
anders.isaksson@dn.se

ANNE-LI KARLSSON
är illustratör
fokus@dn.se

Georgien presidentval
Haiti presidentval
Iran lagstiftande församling
Irland folkomröstning
om den nya EU-konstitutionen
Kanada lagstiftande församling
Kroatien presidentval
Macao parlamentsval
Mauritius lagstiftande församling
Moldavien presidentval/parlamentsval
Nederländerna folkomröstning
om den nya EU-konstitutionen
Polen folkomröstning
om den nya EU-konstitutionen
Sudan presidentval
Tadzjikistan parlamentsval
Tonga parlamentsval
Venezuela lagstiftande församling
Zimbabwe parlamentsval

Källa: Electionguide

Muck 2005. Kadett Sven Lundberg, 25 år, har fått sina drömmar om en militär karriär grusade av det senaste försvarsbeslutet. Martina, 24 år, hoppas få avtjäna slutet av sitt fängelsestraff på ett öppet behandlingshem.

text Elisabeth Sjökvist och Sanna Björling foto Åsa Sjöström

På väg ut i ovissshet och

Vad en officersutbildning som Sven Lundbergs är "värd" i det civila har inte testats tidigare. Rida lärde han sig när han gjorde lumpen som musiker i högvakten.

En skvadron med rekryter marscherar på exercisplan på Livgardet, eller gamla K1, på Lidingövägen i Stockholm. "Halt" ropar befälet på sant militärmaner och de 40 värnpliktiga stannar på fläcken. Ett annat av befälen går runt mellan leden och, ja, gör vadå?

– Han kollar att det är rätt avstånd emellan dem, 125 centimeter skall det vara varken mer eller mindre, säger Sven Lundberg.

En stund tidigare har en annan grupp värnpliktiga ridit ut på hoppbanan tvärs över gatan.

Det är här, där militärpolis och soldater i den beridna högvakten utbildas, som Sven Lundberg skulle ha krängt på sig fänriksuniformen någon gång i sommar.

Han är 25 år och en av 480 kadetter som går ut yrkesofficersutbildningen i juni 2005. Om allt hade varit som tidigare år skulle samtliga haft garanterat arbete inom försvaret efter examen. Men när Sven Lundberg och hans kamrater en novemberdag bänka-de sig i matsalen på kadettskolan i Halmstad

"De lovade, lovade och lovade. Sedan slog de undan benen på oss och ändå står man här och vill knacka på dörren. Man är väl för lojal."

var budskapet från överbefälhavaren på teveskärmen glasklart: Besparingarna i försvarsbeslutet innebär att ingen av dem kan räkna med anställning i sommar.

– Vi visste vart hän det barkade. Det började gunga redan i våras. Men då sade man fortfarande att vi kommer att bli anställda, säger Sven Lundberg.

I DEN MILITÄRA VÄRLDEN hade han vetat sin lön, sin grad och sin tjänst en rad år framöver. Kort sagt hade hans tillvaro varit ganska väl utstakad. Efter examen anställning på Livgardet och en militär karriär som yrkesofficer. Nu ställs han plötsligt inför nya livsval som han inte reflekterat över tidigare: Om han ska bo kvar i Uppsala eller flytta tillbaka till Skåne där han vuxit upp. Om han ska plugga vidare, försöka få ett annat jobb eller fundera på en ny yrkesbana.

– Att sätta mig på skolbänken och börja en ny utbildning från början känns inte aktuellt. Men jag kommer nog att söka kortare kurser och olika jobb.

Däremot har Sven Lundberg inga planer på att söka sig till någon av utlandsstyrkorna, till exempel i Kosovo.

– Om försvarsmakten inte vill ha mig här i Sverige, så har jag ingen lust att göra den en tjänst genom att arbeta utomlands.

Till bilden hör också att det inte är klart om de kadetter som tar utlandstjänst får tillgodoräkna sig den tiden i sin militära karriär – om de senare skulle få jobb i försvaret.

Längst in i själen har Sven Lundberg nämligen inte gett upp. Han hoppas fortfarande att höjdarna på Högkvarteret några hundra meter bort ska komma på andra tankar. Han har engagerat sig i Kadetrådet vars syfte är att kadetterna, om inte nu så om några år, kan få anställning. Därför lutar det också åt att han och fästmän stannar i Uppsala.

– De lovade, lovade och lovade. Sedan slog de undan benen på oss och ändå står man

frihet

här och vill knacka på dörren. Man är väl för lojal, säger han.

Lurad?

– Nej. Det primära är egentligen inte att vi blev lovade jobb. Det primära är att försvaret behöver oss. Det är inte synd om oss, det är synd om försvarsmakten som går miste om oss.

Bitter?

– Inte på försvarsmakten. ÖB är bakbunden av regering och riksdag. Det bittra är att vi behövs för den uppgift det framtida försvaret ska ha.

Bortkastad tid?

– Nej. Ett förslag som fanns tidigare var att vi skulle avbryta vår utbildning nu till jul och då hade det kännas bortkastat. Nu kommer jag ändå att ha en komplett examen till sommaren.

Å ENA SIDAN KAN MAN förstås hävda att Sven Lundberg och hans kurskamrater inte råkar värre ut än andra studenter som tar examen och ska ut och slåss på arbetsmarknaden. Å andra sidan är det ingen som vet vad en yrkesofficersutbildning är ”värd” i det civila. Det har inte behövt testas förut.

– Jag har gått en utbildning som enbart är hundraprocentigt tillämplig inom militären. Ledarskapsdelen kanske man kan ha nytta av om man söker jobb som till exempel personalchef. Men att ha sprungit omkring i skogen och skjutit. I vilket annat yrke har man nytta av det?

Vi går ut för att titta på hästarna i ett av stallen på Livgardet. Här lärde sig Sven Lundberg rida när han gjorde lumpen som musiker i högvakten. Jag undrar om det är svårt att motivera sig inför sista terminens juridik och hundutbildning nu när förutsättningarna är så annorlunda.

– Det där har vi diskuterat mycket. Vi vill undvika att man säger att ”de där som gick ut 2005, det var de som inte fick jobb”. Vi vill tänka tvärtom och skaffa oss så bra betyg som möjligt.

ELISABETH SJÖKVIST

är reporter på DN
elisabeth.sjokvist@dn.se

ÅSA SJÖSTRÖM

är fotograf på DN
asa.sjostrom@dn.se

Fler som muckar 2005

Kriminalvården

■ **Drygt 10 000 personer döms till fängelsestraff (oftast till korta strafftider) varje år och lika många muckar från anstalterna. Försvaret**

■ **På försvarshögskolan och militärhögskolorna muckar 750 nyutbildade befäl i juni 2005. Till följd av avvecklingen av det svenska försvaret tas inte några nya elever in till officersutbildningarna 2005.**

■ **Inom värnplikssystemet muckar 11 649 personer som ryckte in 2004 och blir klara med sin utbildning 2005. Därtill kommer de som både rycker in och rycker ut 2005. Skolan**

■ **120 000 elever ut grundskolan (9:e klass).**

■ **80 000 elever väntas gå ut gymnasiet.**

■ **50 000 studenter beräknas ta examen på universitet och högskolor.**

Arbetslöshet

■ **13 procent för åldern 16–24 och 4,9 procent för hela arbetskraften (nov 2004).**

Källor: Kriminalvårdsverket, Pliktverket, Skolverket

Stängslet ser särskilt märkligt ut för att omgivningen är så vacker.

Plötsligt är det där, det slår emot en när vägen löper ut ur trädningen några kilometer från Frövi, ett par mil nordost om Örebro. Det taggtrådsförsedda, höga stängslet står i dubbla rader och omger några hektar. Runt om ligger mörkbruna, snöfria fält och en knallblå sjö där änder ännu simmar.

Det var lite av en chock för Martina att straffet blev så långt. Två års fängelse, trots att de tidigare domar hon fått aldrig sträckt sig längre än till böter och skyddstillsyn. Hon åkte fast för elva månader sedan nu, och två tredjedelar av straffet kommer att vara avtjänat den 20 maj år 2005. Då muckar Martina.

Hon är klädd i en grå träningsoverall med gröna revärer och Kriminalvårdsverkets emblem på bröstet, och grova kängor. Hennes långa, spikraka hår är samlat i en hästsvans. På en hörntand glänser en metallstjärna. Hon är 24 år.

Hinseberg är Sveriges största anstalt för kvinnor och har ett hundratal platser. Arton av dem är vårdplatser, och Martina har en av dem. Hon kom nästan direkt dit efter fyra månader i häktet och har varit drogfri sedan dess, ett drygt halvår nu. En stor del av tiden ägnas åt gruppterapi och samtal.

Martina hade en ”jättebra barndom” i en förort till Stockholm och var mest nyfiken när hon som femtonåring rökte hasch första gången. Dagen därpå provade hon amfetamin och började snabbt ta drogen flera gånger i veckan. De kommande åren testade hon LSD, partydroger, allt.

– Det var lättare att få tag på knark än på sprit och till och med cigg. Det var kul, det var fest. Jag hade alltid varit noga med att ringa hem och berätta var jag var. Jag fortsatte med det och det gjorde att mamma inte var orolig. Till och med när någon ringde hem och sa ”Tina knarkar” kunde jag prata bort det.

Martina gick ut gymnasiet och egentligen hade hon tänkt sluta med knarket. Men så provade hon heroin.

– Det var dumt från början. Jag var väl nyfiken och hade velat testa ganska länge, så när killen som vi brukade köpa hasch av började med heroin sa min kille: ”Låt Tina ta några bloss”.

MARTINA VISSTE FÖRSTÅS att det var farligt, att man måste passa sig. Men när hon blev besviken på effekten, ”jag tyckte att det var överreklamerat”, försvann lite av respekten. Snart var hon fast, och snart började hon injicera. Annan kriminalitet smög sig in med stöld, langning, rån och bedrägeri för att finansiera knarket.

När polisen tog henne i januari i år stod hon vid en uttagsautomat på Centralen med ett stulet kontokort. I efterhand är hon glad att hon åkte dit och tacksam över att fängelsestraffet blev rejält. Man blir inte ren på några månader.

Abstinensen efter heroin är välkänt vidrig med influensaliknande spränghuvudvärk, diarré, kräkningar och värk i kroppen. Symtomen släpper omedelbart om man får en fix.

Martina har försökt sluta förr och har flera behandlingshem bakom sig.

– Jag har alltid stuckit efter några dagar, kanske efter ett par veckor. Jag har alltid hittat på ursäkter för att få knarka och varit

”Det här är mitt fel, men jag är fortfarande ung och om jag lyckas är det ändå ... inte en bra, kanske, men en erfarenhet”, säger Martina som varit drogfri i ett halvår och snart ska lämna Hinsebergsfängelset.

expert på att lura mig själv. Jag har misslyckats så många gånger.

Hon tystnar och blir allvarlig.

– Det är klart att jag är jätteorolig nu.

Hon ser allvarlig och eftertänksam ut.

– Jag ältar inte och grämer mig inte. Det här är mitt fel, men jag är fortfarande ung och om jag lyckas är det ändå ... inte en bra, kanske, men en erfarenhet. Man har en lite annan bild av livet ... och jag mår verkligen jättebra nu. Jag är så glad!

Hon skiner upp och ser plötsligt yngre ut. Rösten är lite hes.

Martina vågar inte se alltför långt framåt

”Hur ska man kunna återanpassa sig om de drar in permissionerna? Till slut är det samhället som får betala.”

men funderar på vad hon skulle vilja göra efter frigivningen.

– Kanske folkhögskola? Jag har tänkt på att bli kläddesigner. Jag alltid tyckt om att rita kläder och jag har sytt åt mig själv. När jag gick i gymnasiet sydde jag en balklänning som specialarbete.

Martina har kvar sin lägenhet utanför Stockholm, men den första tiden ute ska hon bo hos sin mamma.

– Jag vill renovera lägenheten och måla om, byta ut kök och badrum. Det har varit så mycket skit där. Den största faran för mig är att bli uttråkad. Alla jag känner gör saker på dagarna, jobbar eller pluggar. Ska jag sitta där mellan fyra väggar och stirra? Jag kanske klarar en vecka. Jag måste ha en sysselsättning. Annars ... vet jag inte vad jag gör.

Hon har kompisar som aldrig har miss-

brukat eller som har lagt av. De som fortfarande knarkar har hon brutit med, och det finns platser hon bör undvika. Plattan, Centralen.

MARTINA HAR BÖRJAT få fler permissioner och åker på NA-möten varje vecka. Häromfredagen hälsade hon på hemma.

– Det är bra att komma ut och prova korta stunder i frihet, drogfri. Det är klart att jag har funderat på att dra för att få lite frihet, men så har jag tänkt på konsekvenserna.

Besparingarna inom kriminalvården har lett till färre permissioner och det talas om förlängda inläsningstider.

– De här människorna ska ut i samhället igen. Hur ska man kunna återanpassa sig om de drar in permissionerna? Till slut är det samhället som får betala. Vi betalar med vår tid, men resten får ni betala.

Martina hoppas på en ”P 34:a”. Enligt paragraf 34 i lagen om kriminalvård i anstalt kan den som har behov och motivation få avtjäna slutet av sitt fängelsestraff på ett öppet behandlingshem. Där kan man också få hjälp att hitta något vettigt att göra efter frigivningen. Martina vet ännu inte om hon får en plats, men skulle vilja flytta nu i januari.

Om hon skulle missköta en permission skulle den möjligheten försvinna. Hon skulle förmodligen också förflyttas från behandlingen på Hinseberg till en av de vanliga avdelningarna, ”där de bara sitter av tiden”.

– Jag längtar efter friheten, men det är inte värt att sticka. Om man är på flykt är man ändå inte fri.

SANNA BJÖRLING

är reporter på DN
sanna.bjorling@dn.se

Martina heter egentligen något annat.

